

AKTUALNO

Sovražne povojne skupine
**Matjaževa vojska
– 1. del**

STRAN 16

NAŠ POGOVOR

Predsednik Sead Đulić
**Manipulacije in
revizija zgodovine**

STRAN 6–7

PARTIZANSKI SPOMENIKI

Grobišče talcev Draga
**Begunjska
grobišča**

STRAN 8

UVODNIK

Aprilsko maščevanje

Dr. Kornelija Ajlec, izredna profesorica na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani

Ob zori na cvetno nedeljo 6. aprila 1941 se je nad Kraljevino Jugoslavijo zgrnil uničujoč vojaški vihar. Vojska nacistične Nemčije, podprta s silami Bolgarije, Madžarske in pozneje še Italije ob pomoči petokolonašev, je prebila državne meje in bliskovito začela prodirati v notranjost. Temu je sledilo silovito bombardiranje Beograda, ki ga je nemška Luftwaffe neprekinjeno napadala tri dni. Mesto se je spremenilo v kup ruševin, življenje pa je izgubilo več kot 17.000 prebivalcev.

Tudi v slovenskih pokrajinah so nemške in madžarske enote presotpile severne meje. Prvi boji so potekali na Koroškem, kjer so jugoslovanski mejni vojaki poskušali izkoristiti še nedokončano Rupnikovo linijo, ki se je sicer podobno kot druge obrambne linije v takratni Evropi izkazala za popolnoma neučinkovito proti sodobni taktiki bliskovite vojne (blitzkrieg). Itali-

Slovenski politiki so začetek vojne slutili že vsaj od začetka leta 1940.

janske sile so odlašale z napadom. Šele ko so Nemci osvojili Zagreb in Karlovac in s tem kraljevino razklali na dva dela, so 11. aprila italijanske enote začele svoj pohod v poznejšo Ljubljansko pokrajino in naprej po jadranski obali.

Jugoslovanska vojska ni bila dorasla invaziji. Slabo organizirana, zgolj delno mobilizirana in oborožena z zastarelim orožjem se je pred številčno in tehnično močnejšim nasprotnikom ves čas umikala. Vrhovno poveljstvo ni imelo prave strategije in se je odločilo za varovanje celotne države, s čimer je razpršilo vojsko, kar se je izkazalo za usodno napako. Tako so se pri Gozdu - Martuljku (tedaj še Rutah) italijanski vojski uprla zgolj skupina prostovoljcev, še okoli 3000 njih, večinoma prebeglih Primorcev, pa se je zbrala v Novem mestu. Ti niso mogli resneje vplivati na omejevanje napada, saj so se kmalu razkropili zaradi pomanjkajanja organizacije in nasprotovanja

jugoslovanske kraljeve vojske, ki ni želela sodelovati s komunisti, številčno močnimi v tej skupini. 13. aprila so okupacijske sile vkorakale v Beograd. 17. maja se je jugoslovanska vojska, ki je tedaj sicer še vedno štela 28 divizij, predala v Sarajevu, državni vrh s kraljem vred pa je pobegnil v emigracijo.

Slovenski politiki so začetek vojne slutili že vsaj od začetka leta 1940. Vodilna politična figura, Anton Korošec, se je v želji po ohranitvi Slovencev odločil za pronemško politiko, njegov pristop pa sta po njegovi smrti decembra istega leta nadaljevala tudi njegova politična naslednika, Franc Kulovec in Miha Krek. Tik pred vojno sta preko posrednikov Nemcem podala idejo o oblikovanju samostojne Slovenije ali zveze s Hrvati, vendar je bila ideja odvisna od naklonjenosti Nemčije. Če je ta sploh obstajala, jo je razblinil vojaški puč

Jugoslovanska vojska ni bila dorasla invaziji. Slabo organizirana, zgolj delno mobilizirana in oborožena z zastarelim orožjem se je pred številčno in tehnično močnejšim nasprotnikom ves čas umikala.

27. marca 1941, ko so jugoslovanski oficirji zaradi pristopa k trojnemu paktu odstavili regenta Pavla in oblast predali mladoletnemu kralju Petru II. Hitler je imel upor za osebnostno žalitev in v trenutku besa sprejel odločitev, ki je močno vplivala na usodo nemškega tisočletnega rajha. Ukazal je popolno uničenje Jugoslavije v operaciji, ki jo je poimenoval Kazen (Strafgericht). Ta impulzivna odločitev je imela dolgoročne posledice. Zaradi nove vojaške invazije na Balkanu je bil napad na Sovjetsko zvezo v operaciji Barbarossa prestavljen za pet tednov, kar je odločilno prispevalo k poznejšemu porazu sil osi.

A ta kazen ni bila usodna le za Hitlerja, temveč tudi za Jugoslavijo, s tem pa tudi za Slovenijo. Njena razkosenost, okupacija in vojno nasilje so pustili neizbrisen pečat. Nasilni okupacijski režimi in spopadi med različnimi političnimi frakcijami so poglobili predvojne razkole in bremenijo našo družbo še 80 let po koncu vojne. Druga svetovna vojna ima številne nauke, ki bi jih morali danes vedno znova ponavljati, a tragična zgodba o maščevanju je morda bolj pomembna za nas volivce kot pa za politične predstavnike: politika, ki temelji na maščevanju in naglih čustvenih odločitvah, prinaša pogubo tako tistim, ki jo vodijo, kot tudi tistim, ki jih prizadene.

DOGODKI Mednarodni dan žena

»Veš, mi smo temelj, na katerem se gradi svet.«

V Cankarjevem domu so odmevale partizanske in domoljubne pesmi.

V naslovu zapisane besede narodne herojinje Vide Janežič - Lučke sojetnici v ljubljanskih zaporih leta 1944 so nas vodile pri pripravi tradicionalne prireditve, ki jo vsako leto pripravimo v Ljubljani ob 8. marcu, mednarodnem dnevu žena.

Letošnje praznovanje je bilo še posebej slovesno, saj zaznamujemo 80. obletnico osvoboditve in zmage nad fašizmom in nacizmom. Partizanke in partizani so si z ramo ob rami izbojevali svobodo in zmago nad močnejšim sovražnikom. V tem času je vse več žensk vajeti življe-

nja prevzelo v svoje roke. Borile so se za svobodo svojega naroda, delale so kot obveščevalke in kurirke, prevzemale so pomembne politične funkcije, skrbele so za najranljivejše ter bolne in obnemogle, izobraževalle so prihodnje generacije – gradi-

NADALJEVANJE NA STRANI 2

DOGODKI Februar 1944

Požig Komna in okoliških vasi

Pisatelj, novinar in alpinist **Dušan Jelinčič**, ki je leta 2022 prejel nagrado Prešernovega sklada za roman Šepet nevidnega morja – dvanajst tablet svinca in se je pred dvema letoma iz Trsta preselil v Komen, je bil slavnostni govornik na spominski slovesnosti ob 81. obletnici izgnanstva in begunstva, ki jo je Kulturnem domu v Komnu pripravila Krajevna organizacija Društva izgnancev Slovenije 1941–1945 Komen v sodelovanju z občino Komen.

Dvorana kulturnega doma je bila polna, kar priča o še vedno živem spominu na boleče in tragične dogodke zgodovine teh krajev, ko so bile februarja 1944 požgane vasi Komen, Branik, Divči, Mali Dol in Tomačevica, požigu pa je sledila deportacija več tisoč vaščanov v internacijo. Zbrane sta nagovorila tudi komenski župan **Erik Modic**

Slavnostni govornik je bil Dušan Jelinčič.

NADALJEVANJE S STRANI 1

»Veš, mi smo temelj, na katerem se gradi svet.«

Slavnostna govornica dr. Anica Mikuž Kos in župan Zoran Janković.

le so življenje za prihodnje rodove. Zato smo za rdečo nit kulturnega programa izbrali delo, boj in žrtve slovenskih narodnih herojnih, tistih deklet in žena, ki so v boju s fašizmom in nacizmom žrtvovali svoje življenje, in tistih, ki so morijo druge svetovne vojne preživele in so

tudi v povojnem času dejavno sodelovale pri razvoju naše družbe. In v tako zastavljenem programu avtorice **dr. Mojce Poredoš** so se prepletale izkušnje in mladost nastopajočih: igralka Marjane Breclj, mladih plesalk in plesalcev baletne šole Stevens, dijakov Gimnazije Po-

ljane, učencev in učenk Glasbene šole France Šturm in nepogrešljivega Partizanskega pevskega zbor s harmonikarjem Francem Sladičem in vseh mentorjev mladih umetnikov. Zbrane je pozdravil tudi častni pokrovitelj prireditve, župan mestne občine Ljubljana **Zoran Janković**.

Slavnostna govornica, častna meščanka Ljubljane, predsednica Slovenske filantropije, predvsem pa velika človekoljubka **dr. Anica Mikuž Kos**, si je za nagovor izposodila besedo pesnika Kajuha »ljudje«. Nagovorila nas je: »Dragi ljudje, spoštovani ljudje!« Že ta njena izbira je dokazala, da nas 8. marec vedno znova spominja na plemenita in junaška prizadevanja in delovanje žensk ne le za njihove pravice, temveč za pravičnost, človečnost, mir in bratstvo vseh ljudi na svetu. Danes živimo v drugačnih časih in sprašujemo se, kaj lahko storimo kot posameznica, posameznik za omejitev slabega dogajanja na našem planetu. Največkrat gre pri tem boju za drobne prispevke, ki pa so še kako pomembni, ko se združijo in povežejo. In tako nas je ob koncu svojega nagovora pozvala, da ob 80. obletnici zmage nad fašizmom in nacizmom združimo gesli nekdanjega boja za svobodo in pravičnejši svet: »Smrt fašizmu in ljudje vseh dežel, združite se v dejavnih prizadevanjih za mir, svobodo, bratstvo in enakost.«

Meta Verbič, foto: Nik Rovar

Tradicionalna prireditev je bila izjemno dobro obiskana.

■ **DOGODKI** *Franc Salvador Gomilšek*

Dušni pastir in domoljub

Lenarško območno združenje za vrednote NOB je 4. novembra lani na cerkvenem dvorišču v Benediktu v sodelovanju z osnovno šolo, župnijo in občino Benedikt pripravilo krajšo komemoracijo v spomin na dolgoletnega benediškega župnika, dekana in velikega narodnjaka Franca Gomilška. O njegovem ustvarjalnem delu, življenju in izjemnem duhovniškem poslanstvu je navzočim več povedal župnijski upravitelj župnije sv. Benedikta in dekan **Marjan Rola**. Posebej je omenil njegovo pomembno dušno pastirsko delo v Slovenskih goricah že po prvi svetovni vojni in nato v času med obema svetovnima vojnama. Slavnostni govornik je bil benediški župan **mag. Milan Repič**, ki je opozoril na duhovnikovo zavedno slovensko delovanje in skrb za slovenske ljudi v najtežjih časih vojnih preizkušenj med drugo svetovno vojno. Poudaril je njegovo skrb za mladino, saj je ustanovil številna bralna društva, knjižnice, celo potujočo knjižnico, bil je pobudnik gradnje Kulturnega doma Cirila in Metoda v Benediktu in doma v Cerkvencaku. Poudarjal je pomen izobraževanja in slovensko narodno zavest.

Doživet kulturni program so pripravili učenci Osnovne šole Benedikt, ki jih je na slovesnosti spremljal ravnatelj Aljoša Bradač, in vokalna skupina KTD Selce.

Franc Salvador Gomilšek se je rodil 14. decembra 1872 v Krčevini pri Ptuj, ubit pa je bil 29. oktobra 1943 v Knežji vasi pri Dobrniču na Dolenjskem. V duhovnika je bil posvečen 25. julija 1896 v Mariboru. Pri Sv. Benediktu v Slovenskih goricah je zavzeto deloval od leta 1919 do 1941.

Kraj, kjer je bil usmrčen predvojni benediški župnik in dekan Franc Salvador Gomilšek. (osebni arhiv Marjana Toša)

Nacisti so ga aretirali 29. julija 1941 in ga odpeljali v ptujski zapor. Vodja varnostne službe v Ptuj je bil tedaj SS-Obersturmführer dr. Hermann Görger. Dekan Gomilšek je bil preko Borla poslan v Rajhenburg in ob koncu septembra izgnan v Slavonsko Požego. Tam je zbolel in je februarja 1942 odšel v Stično, kjer je okreval. Decembra 1942 so verniki iz Knežje vasi pri Dobrniču zaprosili za stalnega duhovnika in dekan Gomilšek se je nato naselil pri njih. Ob nemški ofenzivi na Dolenjskem so 27. oktobra 1943 v Knežjo vas prišli Nemci in začeli streljati in obešati prebivalstvo. Dekan Gomilšek je

hotel pri Nemcih posredovati, pa je naletel na dr. Görgerja iz Ptuja, ki ga je spoznal in mu je zagrozil: »Enkrat si ušel, zdaj ne boš več!« 29. oktobra 1943 so Nemci prišli po dekana Gomilška, mu izropali stanovanje in ga na cesti proti Rdečemu Kalu ustrelili. Dokazano je torej, da dekana Gomilška niso umorili partizani, temveč Nemci. Prav je, da ljudje resnico poznajo. Njegovo ime je bilo zapisano tudi na spominski plošči nacističnih žrtev med slovenskimi duhovniki, ki je nekdanja stala na pročelju bazilike Marije Pomagaj na Brezjah.

Dr. Marjan Toš

NADALJEVANJE S STRANI 1

Požig Komna in okoliških vasi

in predsednica komenskega odbora društva izgnancev **Sabina Gondič**. Dušan Jelinčič – sin ustanovitelja TIGR Zorka Jelinčiča, ki je svojo predanost domovini plačal z devetimi leti trde ječe in tremi leti konfinacije – je poudaril, da ne slavimo požiga, niti izgnanstva ali begunstva, le spomin naj bo opomin, da vojne ne sme biti nikjer in nikdar več.

»Ker so napadli okupatorjevo kolono, ki so jo morali napasti, ker upor, ki edini vodi k osvoboditvi, ki je največji cilj tega boja, zahteva prav tako boleče izbire. Saj so bili partizani tudi prvi, ki so za ta cilj darovali svoje življenje. To načrtno sprenevedanje in potvarjanje zgodovine iz nedvoumnih političnih razlogov sta se začela pred leti ob bitki pri Dražgošah s formalno, filozofsko zmedeno in teoretično nejasno makiavelistično razlago, da če partizani ne bi prišli v vas, ne bi sledilo nacistično maščevanje. Odgovor je lahko dvojen, najprej formalen, potem šele teoretično filozofski. Dražgoška bitka je bila to tragično dejstvo, a bila je le eden od strašnih zločinov, ki so jih okupatorji zagrešili po svetu nekdanj in danes, in spreminjati to dejstvo in dajati krivdo na drugo stran je zavajajoče in podlo,« je v uvodu svojega govora poudaril Jelinčič in se dotaknil mnogih zgodovinskih dejstev in partizanskega boja, ki nas je

osvobodil in postavil temelj najprej slovenskega dostojanstva, potem državnosti in nazadnje tudi države. Predstavil je dvojnost kot naravno značilnost primorskega človeka, ki je obenem veren, a tudi miselno in socialno zaveden in dosleden v zagovarjanju pravic delovnih ljudi, šibkejših in odrinjenih. Poleg obmejnih in notranjih zdrah, kot ko so nekatere stranke protestirale zaradi Mussolinijevega častnega meščanstva stare Gorice ob skupni čezmejni evropski prestolnici kulture Gorice in Nove Gorice, se je dotaknil zdajšnjih in univerzalnih problemov, ki ogrožajo svetovni mir in se dotikajo primorskega območja.

Izkazal je brezmejno hvaležnost, ki jo nenehno poudarja pater Bogdan Knavs, da smo po zaslugi teh pokončnih borcev za svobodo vsi na Primorskem ohranili slovenski jezik, kulturo in zemljo, in to z jasnim in glasnim klicem, ki ga redno javno ponavlja: hvala vam, dragi partizani!

Kulturni program so oblikovali učenci domače osnovne šole, člani pihalnega orkestra pod vodstvom dirigenta Matije Tavčarja in Mešani pevskega zbora Cominum z zborovodkinjo Karin Luin. V komenski knjižnici pa so odprli razstavo z naslovom Dolga dolga pot domov Gabrijele Tavčar in mnogih drugih, ki bo na ogled do konca marca.

Olga Knez, foto: Barbara Žetko

■ **OKROŽNICA** *8685 spomenikov*

Do maja na novo spletišče

V razvado je prišlo, da okrožnice ne zaznamujejo več okroglih številok partizanskih spomenikov na spletnem zemljevidu, ampak v naslov okrožnice vpišem kar trenutno številko na števci. Dva meseca po decembrski okrožnici smo bogatejši za sto vpisov. Še vedno delamo na Geopediji, na novo spletišče se bomo morali preseliti do maja 2025.

Zadnje čase spomeničarji precej klikamo po zbirki žrtev druge svetovne vojne na portalu Sistory in imena padlih na spomenikih opremljamo s podatki o njih v tej zbirki, npr. za Cirila Ostermana in Antona Jelovčana, ki so ju domobranci ubili marca 1945 na Jelovici. Korist je obojestranska, saj pri tem odkrijemo precej podvojenih vpisov v Sistory in opozorimo nanje, kadar pa padlega tam ne najdemo, ga sami vpišemo vanjo. Kadar se podatki na portalu Sistory ne ujemajo s tistimi v literaturi in na nagrobnikih, jih poskušamo uskladiti. Sistory omogoča uporabniku

izpisati npr. vse žrtve, ki so se v nekem kraju rodile, ali žrtve, ki so v nekem kraju živele, ali žrtve, ki so v nekem kraju umrle oz. so tam pokopane. Glej npr. tak droben pregled za kraj Mišače. Postrežemo si lahko tudi z vseslovensko statistiko. Ko seštejemo vojne statuse NOV in POS (25.088 padlih), NOV in POJ (2524) ter VDV (376), dobimo skupaj 27.988 padlih partizanov. Partizanskih dezerterjev je bilo ubitih 207, aktivistov in sodelavcev 5375, civilistov 25.437. Med 11.267 žrtvami, pri katerih vojni status ni označen, jih je veliko pomrlo po koncentracijskih taboriščih, šlo je za zajete partizane, njihove sodelavce in privržence ter člane družin. Iščemo lahko tudi po povzročiteljih smrti, po datumu ali/in kraju smrti ipd. Kljub ponekod pomanjkljivim podatkom je Sistory dragocen vir. Za skupine so na Inštitutu za novejšo zgodovino, ki skrbi za Sistory, pripravljeni organizirati tudi tečaje iskanja po registru žrtev.

V februarški *Svobodni besedi* je bil objavljen članek Staneta Gradišnika o odstranjenih spomenikih v Mariboru in okrog Paškega Kozjaka, v branje in presojo pa so tule že članki za prihodnje številke revije: Med Kropo in Vodiško planino, Pisatelji v narodnoosvobodilnem boju in Begunjski spomeniki. Digitalizirane partizanske publikacije in druge spletne vire nizamo na seznam Partizanska literatura, tudi prve letnike revij TV-15 in Borec – vabljeni k listanju in branju.

Miran Hladnik

Partizanski spomeniki so pogosto tarča vandalov, ki jih policisti v glavnem nikoli ne odkrijejo. Takšen je tudi primer iz Rečice pri Savinji.

DOGODKI Obisk iz Gravine

Pri zadnjem prekomorcu Alojzu Buciku

Slovenijo so 23. in 24. februarja obiskali predstavniki društva, ki obuja spomin na zbirno taborišče Campo 65 v kraju Gravina v bližini Barija, kjer so bile leta 1943 in 1944 ustanovljene prekomorske brigade. Predsednik društva Associazione Campo 65 **Domenico Bolognese** je pripeljal s sabo profesionalni fotografinja Francesco Zaccaria in Lauro Squicciarini, saj v projektu, ki ga podpira občina Altamura, želijo narediti intervjuje s še živečimi nekdanjimi taboriščniki.

Cilj obiska je bil zadnji prekomorec, Alojz Bucik iz vasi Avče pri Kanalu, ki bo junija praznoval 101 leto. Kljub letom je čil in se še živo spominja časov pred 82 leti. V intervjuju je povedal, da so ga Italijani, zato da ne bi imel možnosti oditi v partizane, poslali v posebne bataljone (*bataglioni speciali*) v Pistoio in Taranto. Pripovedoval je, kako je doživel kapitulacijo Italije, da je bil najprej v zbirnem taborišču Carbonara v Bariju, potem pa so vse prekomorce premestili v Gravino. Bil

Domenico Bolognese in Alojz Bucik v Avčah

Predstavniki društva Associazione Campo 65 in TV Koper Capodistria pred koprskim studiom

je vključen v 1. prekomorsko brigado in že decembra 1943 je bil poslan na Korčulo.

S tem projektom želijo avtorji dobiti informacije iz prve roke o tem, kako so se ustanavljale prekomorske brigade in kako je bilo videti zbirno taborišče v Gravini. Tako bodo zaživele zgodbe, ki jih je po mnenju Bologneseja in prijateljev treba predstaviti javnosti. Občina Altamura, ki je lastnica zemljišča, namerava čez čas na ostankih taborišča urediti muzej na prostem.

Taborišče Campo 65 v Gravini je do 9. septembra 1943 delovalo kot taborišče za zavezniške vojne ujetnike, ujete v bojih v severni Afriki, od 17. novembra 1943 do konca leta 1944 kot zbirno taborišče za prekomorce ter od leta 1954 kot začasno taborišče za ezule, Italijane iz Istre in Dalmacije.

Ekipa iz Puglie je obiskala tudi regionalni RTV center Koper-Capodistria in odgovorno urednico slovenskega programa TV Koper-Capodistria **Mojco Petrič Bužan**. Do-

menico Bolognese ji je predstavil namen obiska, predvsem pa delovanje društva Associazione Campo 65. Napovedal je, da bodo oktobra pripravili že peto prireditev, s katero oživljajo zgodovino tega taborišča. Ob tej priložnosti bo predvajan dokumentarni film o prekomorcih **Pozabljeni** novinarja in scenarista **Miloša Batistute** v produkciji TV Koper-Capodistria, ki je nastal lani. Film je podnaslovljen tudi v italijanskem jeziku, saj je bil septembra 2024 predvajan v deželnem centru RAI Trst.

Film tako že presega primorske in državne meje in vstopa v mednarodne okvire. Ob nastajanju dokumentarnega filma Pozabljeni decembra 2023 je ekipa ustvarjalcev posnela ostanke nekdanjega zbirnega taborišča v Gravini. Dovoljenja za snemanje je uredilo društvo Campo 65 in takrat so se spletle prijateljske vezi med nami in društvom, tako da je tokratni obisk iz dežele Puglia potrditve odličnega sodelovanja. Ekipa ustvarjalcev filma in Zveza združenj borcev za vrednote NOB Slovenije pa smo že vabljeni oktobra v Gravino na predstavitev filma in druge prireditve.

Miloš Batistuta

KULTURNI VEČER Krajevna skupnost Stara vas

81. obletnica smrti Karla Destovnika - Kajuha

Nastop ženskega pevskega zbora Društva upokojencev Velenje

Večer je bil posvečen prihodu XIV. divizije na Štajersko s poudarkom na poeziji našega partizanskega pesnika Karla Destovnika - Kajuha. Prireditve je potekala 14. februarja v prostorih krajevne skupnosti Stara vas.

Karel Destovnik - Kajuha se je rodil v Šoštanju, gimnazijo pa je obiskoval v Celju. Ko so ga kot komunista izključili, je nadaljeval šolo v Mariboru. Tudi tu je širil komunistične ideje ter politično in kulturno delal, zato so ga v začetku leta 1941 internirali v taborišče v Ivanjici v Srbiji. Po vdoru Nemcev v našo državo je bil nekaj časa v gestapovskih zaporih, leta 1942 pa je odšel v Ljubljano, kjer je delal in živahno pesniško deloval.

V prvi polovici leta 1943 je odšel v partizane in se s svojo XIV. divizijo udeleževal pohodov po vsej Dolenjski in Notranjski. 6. januarja 1944 se je napotil s XIV. divizijo iz Bele krajine na Štajersko in padel 22. februarja v boju s fašisti pri Zavodnjah nad Belimi vodami blizu Šoštanja. Žal so bile krogle, usodne za Kajuha, izstreljene iz orožja glavnega orožniškega stražmojstra slovenskega rodu iz Guštanja, Franca Černeta. Usodni dogodek je opisan

v knjigi **Kajuh – podobe**, ki sta jo uredila Vlado Vrbič in Andreja Jurkovnik. Na 120. strani je objavljeno policijsko poročilo kvizlinga Franca Černeta komandi v Pliberk.

V spomin na te dogodke smo v KO ZB Velenje Stara vas že drugo leto zapore pripravili kulturni večer, prebirali Kajuheve pesmi, ki so bile globoko doživete, žive in udarne – podoba pravega partizanstva.

Bili smo zelo veseli, da so se nam pridružili tudi člana Gledališča Velenja – Zoja Lešnik in Nejc Škorjanc ter naši Starovaščanki – Anita Lekše in Metka Sever, ki sta v svojih pesmih odlično ponazorili pesmi in Kajuhoovo delo. Anita Lekše je prebrala zapisan spomin Marije Es na njeno srečanje s Kajuhom. Za popestritev programa pa so zapele članice ŽPZ DU Velenje pod vodstvom Manje Gošnik Vovk, ki so vse prisotne popeljali v prebujajočo pomlad. Program je odlično vodila, povezovala in v njem tudi sodelovala Irena Zalar.

Zahvaljujemo se vsem nastopajočim, članom združenja borcev, vodstvu in krajanom KS Stara vas, da smo lahko skupaj preživeli čudovit večer.

Borec dekletu

*Čisto drugače, drugače je treba zapeti
kakor pojo nam ti vražji poeti.*

*Čuj, dekle, tovariš, ki v tebi sem vzljubil ljudi,
kaj čutiš, kako mi srce krvavi?*

*Zajemi si, dekle, z dlanmi te moje prevroče
krvi!*

*Daj, prosim, zajemi, saj čutiš, kako mi kipi
...*

*Ta kri ti bo pesem drugačno zapela,
pesem iskreno, saj take boš najbolj vesela.*

*Ta pesem bo pesem
poštenja in dela,
življenja in smrti,
strahu in junaštva,
pesem ljubezni
in pesem sovraštva.*

*V tej pesmi bo strastno hotenje,
Zgrabiti za vrat to prekleto življenje.*

*Ta pesem bo pesem milijonov,
ta pesem bo boj,
zato, ker je vzrasla iz moje krvi,
zato, ker je vzrasla iz mrtvih kosti,
iz mrtvih kosti
v boju poslednjem ubitih ljudi*

Karel Destovnik - Kajuha
(Kajuheve pesmi, izdano ob zboru
štajerskih brigad na Ostrožnem 5.
septembra 1954)

PROČ VRZIMO TRUDNE MISLI –
NI JE SMRTI BREZ ŽIVLJENJA,
NI SVOBODE BREZ TRPLJENJA,
VSE PREŠLO BO KAKOR KALNA
REKA.
PROČ JO VRZEŠ, ČE PRETESNA
JE OBLEKA.
ČLOVEK, NOVI ČLOVEK VSTAL
BO IZ ČLOVEKA.

Branka Sovinek

V METEŽU ZGODOVINE Pivka

80. obletnica konca druge svetovne vojne

Spomeniki NOB so tudi danes pomembni pričevalci zgodovinskih dogodkov. Prav je, da poznamo njihova sporočila.

Ob spomeniku vaščanom iz vasi Zagorje, Parje in Drskovče, padlim med narodnoosvobodilnim bojem, je prislonjeno manjše spominsko obeležje. Opominja na 7. maj 1945, dan podpisa predaje nemške vojske in s tem konec druge svetovne vojne na Primorskem.

Zadnje dni aprila 1945 je IV. armada jugoslovanske vojske usmerila sile iz Bosne in osvobajala otoka Krk in Rab, Istro ter prodirala na slovensko ozemlje. Na območju Reke (bila je močno utrjena) se je spopadla s 97. nemškim korpusom. Hudi boji so v Klani, Ilirski Bistrici potekali vse od 24. aprila do 3. maja. Pivka je bila osvobojena 27. aprila. General Hössling se je znašel v brezizhodnem položaju. Vzpostavil je stik s štabom IV. armade jugoslovanske vojske, ki je bila v Zagorju. Pogajanja o predaji so potekala v noči s 6. na 7. maj v Petrovi hiši v Zagorju. Zjutraj je bila podpisana predaja 97. armadnega korpusa s 16.000 vojakov in tremi generali.

Spomnimo na pomlad 1945, ko je prav slovensko ozemlje postalo stičišče armad in umikajočih se množic: Rdeča armada je pritisкала z vzhoda, zavezniška vojska preko severne Italije z zahoda, umikajoča se nemška vojska pa se je želela predati zaveznikom na severu ali zahodu. Tito, vojaški poveljnik partizanov, je reorganiziral vojaške enote v IV. armado ter jo že 27. aprila poslal v boj za Trst.

O srditosti spopadov, težkih bitkah in trpljenju nam je izčrpno pripovedoval naš pivški stoletnik Stanislav Korent. Kot borec Prekomorskih brigad je v bitkah sodeloval vse od Dalmacije, Bosne, Like. Kot topničar je sodeloval v bitki za Reko, kar je bil zanj najhujši pekel.

Zakaj taka odločenost Nemcev prav na območju hrvaškega Primorja in območja Ilirske Bistrice? Upali so, da bodo IV. armadi preprečili pohod na Trst, kamor je po težkih bojih vkorakala 1. maja.

Žal so se zgodovinski dogodki zvrstili po hotenjih zaveznikov in pričakovanja »Trst je naš« so ostale neuresničene sanje.

7. in 9. maj, konec druge svetovne vojne, sta pomemben mejnik naše evropske in svetovne zgodovine. Slovanski narodi so v skladu s sklepi Avnoja ustanovili večnacionalno državo Jugoslavijo pod vodstvom maršala Tita.

ZZB Postojna in občinski odbor ZB Pivka ter občina Pivka bodo spomin na zgodovinske dogodke počastili z dvema prireditvama; s predavanjem v Parku vojaške zgodovine 6. maja ob 18. uri na temo zaključni boji druge svetovne vojne, boji za Trst in Koroško, predaval bo dr. Martin Premk, in s kulturno prireditvijo v Krpanovem domu 18. maja ob 11. uri. Predstaviti želimo Pivko in njene kulturne pridobitve od osvoboditve do danes.

Naša zgodovinska dolžnost je ohranjanje spomin na grozote vojne in se veseliti svobode in demokratičnih vrednot, ki jih uživamo v naši svobodni Sloveniji.

Boža Pečko

■ DOGODKI Vinska Gora

Priznanja, recital Kajuha in občni zbor

V Vinski Gori je 28. februarja potekal redni zbor članov tamkajšnjega KO ZB NOB. Zbora se je udeležilo 32 članov in predstavniki ZB za vrednote NOB Velenje, predsednik krajevne skupnosti Vinska Gora, predsednica tamkajšnjega društva upokojencev, predsednica Planinskega društva Vinska Gora in predstavnik Lovsko-športnega društva Vinska Gora.

Najprej so nas pozdravili učenci prvega razreda Podružnične osnovne šole Vinska Gora z zelo lepim in pristrčnim programom, ki je v prenekatere oko privabil solze. Program je zajemal recitale Kajuha, petje partizanskih pesmi ob spremljavi mladega harmonikarja in plesa. Najlepša hvala še enkrat učencem in učiteljici, ki jih je pripravila za nastop.

Redni letni zbor članov KO ZB NOB Vinska Gora je začel predsednik KO ZB NOB Vinska Gora **Bernard Štefan Drev**, ki je pozdravil vse prisotne, predlagal v potrditev dnevni red, ki so ga člani prejeli z vabilom, in podal predlog seznama kandidatov za organe zbora. Delovna predsednica zbora članov KO ZB NOB Vinska Gora je najprej navzoče pozvala k enominutnemu molku v spomin na pokojne člane ZB NOB Vinska Gora.

Poročilo o delu KO ZB NOB Vinska Gora za leto 2024 in načrt dela za leto 2025 je podal predsednik Bernard Štefan Drev, finančno poročilo je podala blagajničarka Viljemina Dremel in poročilo nadzornega odbora KO ZB NOB Vinska Gora predsednik NO Jožef Ograjenšek. Za sprejem poročil so glasovali vsi prisotni člani zbora. Člani zbora so potrdili še predlog upravnega odbora ZB NOB Vinska Gora, da znaša članarina za leto 2025 deset evrov na člana. Izvolili so še člana, ki se bosta udeležila skupščine

Sprejem novih članov organizacije ZB

ne ZB NOB Velenje, Dragico Gorogranc in Jožeta Ograjenška.

Predsednik KO ZB Bernard Štefan Drev in podpredsednik ZB NOB Velenje Bojan Voh sta dvanajstim novosprejetim članom v KO ZB NOB Vinska Gora izrazila dobrodoščilo in jim izročila simbolično darilo – glineni list z verzom Karla Destovnika - Kajuha. Za dosedanje delo v KO ZB sta podelila tudi priznanje in zahvale. Priznanje je prejela Janja Rednjak za uspešno vodenje KO ZB NOB Vinska Gora v preteklosti, zahvale pa Barba-

ra Trebižan, ravnateljica Osnovne šole Gorica, za pomoč pri organizaciji prireditve KO ZB NOB Vinska Gora, Sonja Drev Einfalt, učiteljica Podružnične osnovne šole Vinska Gora, za pomoč pri organizaciji prireditve KO ZB NOB Vinska Gora, Tomaž Kumer in Marija Lesjak za postavitev smernih tabel Petelinjek. Po uradno končanem zboru članstva je delovna predsednica vse prisotne povabila na pogostitev in druženje.

Dragica Gorogranc

Priznanja za uspešno in požrtvovalno delo

■ DOGODKI Starše

Ura spomina

Predsednik Občinske organizacije ZB za vrednote NOB Starše Zoran Vobič je 20. februarja pripravil predavanje o 30 padlih borcih in drugih žrtvah fašizma, ki so na območju današnje občine Starše svoje življenje žrtvovali v letih 1941–1945.

V uvodu predavanja je poudaril ključno vrednost spominjanja na padle borce in druge žrtve fašizma v občini, ki so s svojim domoljubnim žarom in pripravljenostjo žrtvovati se za svobodo dali nezbrisni pečat zgodovini. Za lažje razumevanje tematike je prisotne najprej seznanil s pregledom žrtev druge svetovne vojne na svetovni ravni, nadaljeval s podatki v Sloveniji in končal z osredotočenjem na območje sedanje občine Starše.

Poudaril je pomen uporabe ustreznih virov, ki podrobno osvetljujejo medvojne dogodke in povezovanje s partizanskim gibanjem, s čimer so nam omogočili vpogled v širši kontekst boja za svobodo. Med občani Starš je bilo 30 žrtev fašizma in nacizma. Med njimi je 26 padlih partizanskih borcev, štiri pa so bile žrtve fašistične-

Ura spomina na prireditvi v Staršah.

ga nasilja zaradi sodelovanja z narodnoosvobodilnim gibanjem.

V drugem delu predavanja je Zoran Vobič predstavil osebne zgodbe teh žrtev. Poslušalci smo spoznali njihove življenjske poti in tragične usode, ki so se končale na krutih bojiščih, še posebej v času zadnjih bojev na našem ozemlju. Še posebej pretresljivo je bilo spoznanje, da so mnogi padli prav na pragu osvoboditve, v dneh, ko

je bila zmaga že zelo blizu. Krutost vojne je bila še vedno prisotna, tudi v trenutkih, ko so se zgodovinski tokovi že preobračali.

Ura spomina je bila del dogajanja v okviru praznovanja 80. obletnice osvoboditve. Na prireditvi smo se poklonili spominu na vse, ki so se borili proti okupatorju in dali svoje življenje za svobodo.

Stanka Vobič

■ V METEŽU ZGODOVINE ZB Dovje - Mojstrana

Vse žrtve v času narodnoosvobodilnega boja

Zgodovina je kažipot našega življenja, ne pozabimo na ljudi, ki so darovali svoje življenje in tlakovali pot k svobodi. Tukaj na kratko predstavljamo kroniko najpomembnejših dogodkov v krajevni skupnosti Dovje - Mojstrana in drugih krajevnih skupnosti v občini Kranjska Gora med okupacijo v letih 1941–1945.

Po zločinskem napadu fašističnih sil na nekdanjo Jugoslavijo so 9. aprila 1941 iz smeri Kranjske Gore vkorakale italijanske enote in zasedle vasi Dovje in Mojstrano. Občani so bili do njih zelo zadržani, in ko so Italijani po 14 dneh odšli, so čutili zadovoljstvo. A ne za dolgo. Na njihovo mesto so prišli Nemci. Začele so se prve aretacije, preselitev župnika in učiteljice. Prav zato se je začela krepiti Osvobodilna fronta, katere ustanovitelj je bil Jakob Rabič (Mlakarjev Jaka) z Dovjega, zaveden in odločen Slovenec. V juniju leta 1941 je prvi odšel v hribe in z neutrudnim delom organiziral in krepil Osvobodilno fronto, zbiral okoli sebe vse zavedne krajanke in tako med ljudstvom krepil odpor proti okupatorju. Prvo akcijo, ki sta jo vodila Alojz Rabič in Ivan Jalen, so izpeljali 16. decembra 1941, ko so razorožili orožniško posadko na Dovjem. Ob drugem napadu na vojašnico Veliki breg pa so naleteli na odpor Nemcev in v boju je padel prvi borec v našem kraju, Alojz Rabič z Dovjega, star šele 25 let.

Druga skupina fantov in mož je podirala drevje, požgala javne droge, naredila ovire čez železniški tir v smeri Jesenic in zažgala most pri Belci. Še isto noč so v snegu in viharju odšli v hribe nad Dovjem. S seboj so peljali tri ujetе orožnike, ki so jih zaprli na Vrseh. Drugi dan je prišel odred zloglasne švabske policije in obkolili so vas Dovje. Vse preostale vaščane so takoj aretirali in jih ves dan zasliševali v šoli. Po dolgem posvetovanju so uporniki izpustili ujetе orožnike. Ubežniki so se vrnili na svoje domove, le brata Ivan in Kristelj Dolžan sta ostala v hribih. 27. decembra 1941 so se začele aretacije in vrhunec dosegle 6. januarja 1942. Aretirali so 119 ljudi. Vaščane so odpeljali v Begunje, jih mučili in ustrahovali. 12. februarja 1942 so na strelišču v Dragi padle prve žrtve. Ustreljenih je bilo devet talcev, vaščanov Dovjega, Mojstrane in Belce. To so bili mladi fantje, stari od 24 do 33 let: Jože Križnar, Janez Mrak in Miha Prezelj iz Mojstrane, Maks Rabič, Kristjan Ražen in Janez Skumavc - Ščurkov z Dovjega, Franc Luks, Andrej Lindau in Franc Skumavc - Jurčev z Belce. Večino ostalih je okupator odpeljal v zloglasna nemška taborišča Ma-uthausen, Dachau in Auschwitz, od njih se jih je vrnilo samo pet, 17 pa jih je umrlo v taboriščih.

Aprila 1943 je bil po izdaji ujet partizan Kristelj Dovžan, ki je imel pri sebi dnevnik z imeni – Nemci so mu ga zaplenili. Sledila je veriga aretacij na Dovjem, v Mojstrani, Martuljku, Kranjski Gori, Podkorenu in v Ratečah.

V času narodnoosvobodilnega boja je v krajevni skupnosti Rute - Gozd Martuljek - Srednji Vrh izgubilo življenje šest krajanov, v

krajevni skupnosti Kranjska Gora devet, v krajevni skupnosti Podkoren so v boju padli trije krajanje, v krajevni skupnosti Rateče - Planica pa je za domovino darovalo življenje 11 krajanov, nekaj ljudi je umrlo v taboriščih.

Okupator je iz dneva v dan spoznaval svojo nemoč pred ljudskim odporom. Posledica tega so bile množične aretacije po vsej dolini 7. januarja 1944. Ljudje so množično odhajali v partizane. Kristelj Dovžan je bil kmalu po aretaciji ustreljen

■ Okupator je iz dneva v dan spoznaval svojo nemoč pred ljudskim odporom. Posledica tega so bile množične aretacije po vsej dolini 7. januarja 1944. Ljudje so množično odhajali v partizane. Kristelj Dovžan je bil kmalu po aretaciji ustreljen v Begunjah, njegova mati in sestra pa sta bili odpeljani v Nemčijo.

v Begunjah, njegova mati in sestra pa sta bili odpeljani v Nemčijo. Od aretirancev jih je bilo nekaj poslanih v koncentracijska taborišča v Nemčijo, drugi pa v Begunje, od koder so jih po nekaj mesecih izpustili. 12. julija 1944 sta padla dva domačina, Mirko Pezdirmik z Dovjega in Jože Merkelj iz Mojstrane. Padla sta na Rupah - v Krajih. Ustrelila sta ju orožnika. 5. avgusta 1944 je bil izdan partizanski kurirski bivač nad Belco nad Sedučnikom. Štirje tovariši in tovarišica so bili ustreljeni, med njimi tudi ruska ujetnika, ki sta se pridružila partizanom. Rezika Rabič in ranjeni kurir Peternel sta bila ujeta in srečno sta dočakala svobodo. 1. novembra so bile spet aretacije. 3. maja 1944 so v zasedi na Kolenu pod Kepo Nemci pričakali kurirsko četo, ki je šla z Gorenjskega na Koroško, in v boju je bil ubit Beno Hrovat - Zvone, star šele 25 let.

V decembru 1944 so nemški žandarji in graničarji napadli partizanski bivač v Jurčevem gozdu. Partizani so bili pravočasno obveščeni, srečno so odšli. V akcijo so vstopali najmlajši, pionirji, obveščevalna služba je bila zelo dejavna. Nemci so besneli v svojih poslednjih krčih. Januarja 1945 je sledil napad nemških žandarjev na partizane v Mlinici nad Dovjem. V boju sta bila ubita dva Nemca. 22. aprila 1945 je pri potoku Mlinca padel kurir Franc Knaflič, ko se je s tovarišem Kalanom vračal z javke.

8. maja so Mojstrančani poslednjič doživeli strah, ko so Nemci v svojem divjem besu streljali po vasi. Končno je bil sovražnik premagan. Zvonovi so zvonili in oznanjali svobodo. Postavljali so mlaje, zastave svobode so vihrale v zgodovinski majski dan – 9. maj 1945! Letos domovina praznuje 80-letnico svobode.

Sonja Mirtič

DOGODKI Cankarjev dom

Listina ZZB Julijani Žibert

Na slovesni prireditvi ob mednarodnem dnevu žensk, ki je 7. marca potekal v Cankarjevem domu v Ljubljani, je predsednik ZZB NOB Slovenije **Marijan Križman Julijani Žibert** podelil najvišje priznanje slovenske borčevske organizacije, listino ZZB NOB Slovenije.

Julijana Žibert je dolgoletna podpredsednica in predsednica ZZB NOB Ljubljana ter članica predsedstva ZZB NOB Slovenije, s svojim predanim delom pa je postala nepogrešljiva v borčevski organizaciji. Kot izjemna aktivistka in družbenopolitična delavka je svojo kariero posvetila skrbi za ohranjanje vrednot narodnoosvobodilnega boja ter prizadevanju za medgeneracijsko povezovanje.

S svojim zgledom, mirnostjo in bogatimi življenjskimi izkušnjami

Listino ZZB NOB Slovenije je Julijani Žibert podelil predsednik slovenske borčevske organizacije Marijan Križman.

uspešno vodi organizacijo, obenem pa se vedno znova izkaže kot odprta in pripravljena na sodelovanje z drugimi slovenskimi borčevskimi organizacijami. Zavezana je tesnejšemu povezovanju borčevskih organizacij glavnih mest nekdanjih jugoslovanskih republik, kar prispeva k širjenju solidarnosti in izmenjavi izkušenj med borčevskimi organizacijami na širšem območju. Poleg tega je prejemnica zlate plakete iz leta 2016, ki jo je prejela za svoje dolgoletno predano delo. Leta 2024 je bila izbrana za častno meščanko Ljubljane. Ta naziv je priznanje njenemu neutrudnemu prizadevanju za skupno dobro ter njenemu prispevku k ohranjanju spomina na zgodovinske dogodke, ki so oblikovali našo sedanost.

Manja Konkolič

DOGODKI Gračnica pri Rimskih Toplicah

Spomin na šolarje in borce 14. divizije

Ob 81. obletnici pohoda XIV. divizije na Štajersko in spopada z nemško kolono v dolini Gračnice je bila 9. februarja spominska slovesnost v tej dolini. Udeležile so se je delegacije borcev za vrednote NOB iz Posavja, s Kozjanskega, iz Zasavja, Metlike, Tolmina, Celja in Sarajeva, pohodniki po poteh Štirinajste, ki so v treh dneh pot prehodili od Sedlarjevega do Gračnice, pripadniki Slovenske vojske, delegacije veteranov vojne za Slovenijo, pripadniki policijskega veteranskega združenja Sever in izvajalci kulturnega programa.

Ob tej priložnosti so se spomnili dogodka v tej dolini 12. februarja 1944, ki prav gotovo spada med najmrčajša dejanja okupatorjev pri nas. Divizija se je ta dan v hudem mrazu in skoraj meter visokem snegu pomikala preko Sv. Lovrenca v dolino Lokavca mimo lokavške šole, ki je bila ta dan prazna, ker so bili otroci z nemškim učiteljem na filmski predstavi v bližnji tovarni. Bil je zadnji dan prvega polletja in otroci so tam dobili tudi spričevala. Okrog 14. ure je divizija prispela do gostilne Blatnik. V tem času so se iz smeri Rimskih Toplic bližale enote *vermanšafta*, ki so nameravale v dolino Gračnice. Ob izlivu Gračnice v Savinjo so vermani naleteli na šolsko mladino, ki se je vračala s predstave. Vseh šolarjev je bilo okrog 60. Dekleta so po predstavi takoj odšla domov, fantje pa so se ustavili ob vojaki. Ti so jih spraševali, kje so doma, in jim govorili, da bodo skupaj šli proti domu. Ko so se vojaki okrog 15.30 napotili peš po soteski Gračnice, so jim dečki sledili, saj je bila to tudi njihova pot domov. Komandant partizanske zasede Ilija Badovinac je osupnil, ko je zagledal na cesti okupatorsko predhodnico, okrog 150 moških, pred njo in ob njej pa šolske otroke. Takega prizora še ni videl. Nekaj časa je pomišljal, potem pa dal povelje za napad. Otroci so zaslišali klice partizanov, naj se zaklonijo. Vermani so se znašli v navzkrižnem ognju. Na cesti so obležali mrtvi in ranjeni, preživeli pa so iskali zavetje. Otroci so v prvem trenutku prav tako poiskali zavetje, potem so nekateri pritekli, drugi pa so se priplazili do gostilne Blatnik, kjer

so bolničarke obvezale ranjene. Do tega trenutka partizani niso imeli izgub. Prva žrtev je bil komandant bataljona v zasedi, Ilija Badovinac, ki se je umikal med zadnjimi in se je pred odhodom vrnil na cesto, da bi mrtvim in ranjenim *vermanom* pobral brzostrelke. Strelji so ga zadeli, tako da je mrtev obležal v Gračnici. Od šolskih otrok je na cesti obležal mrtev Ivan Lapornik, star 13 let, iz Paneč. Ranjeni so bili Peter Deželak iz Brodnice, star 14 let, Ivan Hliš iz Paneč, star 13 let, ki je bil prestreljen skozi prsi, Ivan Požin iz Lokavca, star 13 let, in Anton Belje iz Paneč, star 14 let. Deželak in Hliš sta bila prepeljana v celjsko bolnišnico, Požin in Belje pa sta se zdravila v domači oskrbi. To so dejstva o spopadu, ki je upravičeno znan pod nazivom »živi zid«, saj vermani, tudi če niso prisilili otrok v svojo pred-

hodnico, ne bi smeli dovoliti, da se šolarji pomešajo med vojake v njihovi bojni formaciji prodiranja na nasprotnikovo območje.

Udeleženci slovesnosti so izkazali spoštovanje tem takrat otrokom in borcem XIV. divizije. Ob spomenik so delegacije položile vence, recitatorka Terezija Potočar Korošec, moški pevski zbor iz Laškega in laška pihalna godba pa so izvedli kratek kulturni program. Prisotne je nagovorila predsednica Državnega zbora Republike Slovenije **Urška Klakočar Zupančič**, pozdravila pa sta jih župan občine Laško **Marko Šantej**, in predstavnik antifašistov kantona Sarajevo **Mirsad Čatić**. Na slovesnosti se je zbralo več kot 300 udeležencev, ki so menili, da grozote druge svetovne vojne ne smejo v pozabo.

Andrej Mavri, foto: Brane Gradišnik

VABILA

Sromlje

V soboto, **26. aprila, ob 10. uri** bosta na Sromljah spominska slovesnost ob dnevu upora proti okupatorju, 81. obletnici ustanovitve Kozjanskega odreda in praznovanje 1. maja. Slavnostna govornica bo dr. Asta Vrečko, ministrica za kulturo v vladi Republike Slovenije. Organizator slovesnosti je ZBV NOB Brežice.

Pesem daje moč

V Festivalni dvorani Pionirskega doma v Ljubljani, Vilharjeva 11, bo **v torek, 20. maja, ob 18. uri** koncert Nataše Loborec Perovšek z gosti. Program zajema partizanske in slovenske ljudske pesmi, pa »starogradske«, pesmi zabavne pop glasbe in tri avtorske pesmi Rudija Lobarca. Koncert bo organiziran ob pomoči KUD Podpeč, Jezero, Preserje. Prirčno vabljeni na pester program medgeneracijskega sodelovanja!

Jože Pogljajen

Ko zazvoni rdeči telefon

Kdo bi si mislil, da bo svet, natančneje Evropa, iz tečajev vrgel telefonski pogovor! A očitno se je to zgodilo, ko sta se po telefonu pogovarjala Trump iz Washingtona in Putin iz Moskve. No, to ni edini telefonski pogovor med šefoma dveh z atomskimi bombami do zob oboroženih držav. Sluškalki rdečega telefona sta leta 1962 dvignila Kennedy in Hruščev ter se dogovorila, kako rešiti kubansko krizo, ko so Rusi na Kubi, torej le kakšnih sto kilometrov od meje ZDA, začeli nameščati rakete z atomskimi konicami. Rusi so takrat svoje rakete umaknili s Kube, Američani pa iz Turčije – in svet si je oddahnil.

A ne za dolgo. Zgodba se je v nekoliko drugačnih odtenkih začela ponavljati v Evropi po padcu komunizma v Rusiji in koncu hladne vojne, ko je NATO, se pravi ameriška vojska, svoja vojaška oporišča širil v nekdanje države vzhodnega bloka, torej tja do ruskih meja. Kolikor je znano, takrat Putin ni poklical ameriškega predsednika Clintona in zahteval, naj to počete NATA ustavi. A kaplja čez rob je bil načrt, da NATO svoja vojaška oporišča vzpostavi tudi v Ukrajini. Putin tudi takrat ni vzel v roke rdečega telefona, ampak je ob ukrajinski meji postrojil kolone tankov. Ker tega opozorila v NATU niso jemali resno, je s tanki to mejo tudi prestopil. Po treh letih spopadov in več kot sto tisoč mrtvih in ranjenih je v Kremlju vendarle zazvonil rdeči telefon in na drugi strani žice se je oglasil Trump.

Po tem telefonskem pogovoru na vroči liniji ZDA–Rusija je Trump močno pritisnil na ukrajinsko vodstvo, da se vojaški spopadi takoj končajo, vzpostavi premirje na frontni črti ter začno pogajanja o rešitvi konflikta. Spotoma je še od Zelenskega zahteval, da Ukrajinci dozdajšnje izdatno predvsem vojaško pomoč Američanom vrnejo z dragocenimi rudninami. Med politično elito v Evropi je zavladala precejšnja zmedenost, kaj storiti, kajti doslej je veljalo, da je treba Ukrajino neomajno vojaško podpirati vse do končne zmage nad agresorskimi Rusi. Po nizu sestankov na najvišji ravni so sklenili, da je pravi recept za mir rožljanje z orožjem, tudi atomskim – da se torej EU (in Ukrajina) dodatno oboroži. Kar naj bi Ruse odvrnilo od namere, da še letos napadejo Evropo. Za dodatno orožje in plače za nekaj sto tisoč novih vojakov in častnikov načrtujejo porabiti 800 milijard evrov.

Tudi naši politični voditelji voljno korakajo v to smer. Ni prvič, da Slovenija pristopa h koaliciji voljnih. Tako je Drnovškova vlada leta 2003

podprla napad ameriško britanske soldateske na Irak. V zameno za to ne ravno častno potezo je slovenska vojska dobila karto za vstop v »mirovniški klub« NATO. Šlo je torej za trgovino. Tudi zdaj nas prepričujejo, da bo ta meganaložba v orožje in vojsko zagotovila mir, pospešila bo tudi gospodarsko rast, prinesla nova delovna mesta. Dodatno oboroževanje je edina točka, pri kateri vlada soglasje med vladno koalicijo in opozicijo. Z redkimi izjemami jih pri tem podpirajo mediji z objavami »analiz« z očitno propagandno obarvanimi podatki iz zahodnih obveščevalnih virov o ruskih osvajalnih namelih. Ne le to, na ameriški National Defence University v Washingtonu priučeni in zdaj že upokojeni general Slovenske vojske je na primer na televiziji že razglabljal tudi o tem, ali bo prst na sprožilcu evropskih raket z atomskimi konicami, usmerjenimi

mi proti vzhodu, imel francoski predsednik ali britanski premier.

Je pa res, da se je v prevladujočih odnosih v svetu majhni Sloveniji težko upreti temu valu navdušenja evropskih voditeljev za dodatno oboroževanje in zaostrovanje odnosov z Rusko federacijo. A Golobova vlada vendar ima asa v

Drnovškova vlada leta 2003 podprla napad ameriško britanske soldateske na Irak. V zameno za to ne ravno častno potezo je slovenska vojska dobila karto za vstop v »mirovniški klub« NATO.

rokavu: glas ljudstva. Sodeč po anketah javnega mnenja namreč več kot polovica prebivalcev Slovenije nasprotuje dodatnemu denarju za orožje. Če opozicija za namene predvolilne kampanje na državni račun izsiljuje referendume, bi lahko tudi Golobova vlada ljudi povprašala, kaj si mislimo o tem. To bi bila tudi priložnost, da nam Golob, Janša etc. v referendumski kampanji končno z dejstvi in argumenti, ne le z ugibanjem in floskulami, pojasnijo, od kod jim prepričanje, da Rusi nameravajo napasti in okupirati Evropo. Navsezadnje je Rusija njen del, vsaj geografsko pa tudi zgodovinsko gledano. V evropskih vojnah od Napoleona naprej je bila na strani napadenih držav. Izjema je napad sovjetov na Finsko leta 1939. Toda po skupni zmagi nad nacizmom in fašizmom so Ruse dotedanji zavezniki iz še danes ne povsem pojasnjenih razlogov razglasili za zaklete sovražnike. Delni odgovor je, da so jih v to vodili ideološki razlogi, strah pred razmahom komunizma torej. A komunizem je ob koncu prejšnjega stoletja razpadel na prafaktorje in z njim je propadla tudi Sovjetska zveza, prepričanje, da so Rusi največja grožnja zahodnemu svetu, pa je ostalo.

Kakor koli že, dejstvo je, da se je vrednost delnic orožarske industrije, nemškega Rheimetalla na primer, v zadnjih treh mesecih več kot podvojila ...

NAŠ POGOVOR

Sead Đulić, predsednik SABNOR BiH (Zveza protifašističnih borcev narodnoosvobodilnega boja BiH), je eden od ustanoviteljev Društva Josip Broz - Tito v Mostarju, ustanovitelj Mostarskega gledališča mladih, gledališki režiser, novinar, direktor Centra za dramsko vzgojo.

»Nismo komemorativna združenja in protifašistične turistične agencije!«

Sead Đulić se je rodil leta 1950 v Stocu v Bosni in Hercegovini. Večji del življenja je posvetil mladim in z njimi povezani gledališki umetnosti. Režiral je več kot 90 predstav v gledališčih v Mostarju, Bugojnu, Sarajevu, Banjaluki, Tuzli in Italiji. Je tudi direktor Centra za dramsko vzgojo Bosne in Hercegovine, pisec knjig in člankov s področja umetnosti in dobitnik številnih mednarodnih gledaliških nagrad, prav tako dobitnik nagrade za življenjsko delo Lucijana Latingerja in nagrade »14. februar«. Od leta 1992 je sodeloval v obrambno-osvobodilni vojni. Izhaja iz partizanske družine, na kar je še posebej ponosen. Dva mandata je bil predsednik UABNOR Mostar, zadnjih šest let pa je predsednik SABNOR BiH.

Jani Alič, Maca Jogan

Kakšna je organiziranost borcev in mlajših članov organizacije po entitetah?

Zaradi zapletene državne ureditve v Bosni in Hercegovini, pa tudi zaradi oblasti, ki daje prednost narodnostnemu konceptu pred državljanskim, se to odraža tudi v delu in organiziranju borčevske organizacije. Tako obstaja Zveza antifašistov in borcev NOV, ki je pravna naslednica SUBNOR BiH.

SABNOR je registriran pri državnem ministristvu za pravosodje, njegovo območje delovanja pa je vsa država. Vzporedno obstaja SUBNOR Republike Srbske, ki je registriran pri ministristvu za pravosodje Republike Srbske, območje njegovega delovanja pa je ta entiteta. Medsebojnega sodelovanja ni, ker vodstvo SUBNOR v Republiki Srbski tega ne želi. Tam, kjer je vpliv politike močnejši, je sodelovanje slabše in nasprotno.

Kar pa se tiče mladih protifašistov, so organizirani v forumih mladih protifašistov od združenja preko kantonov do državne ravni. Imajo svoje vodstvo in programe, ki so usklajeni s programom celotnega SABNOR. Predsednik Foruma je član Upravnega odbora SABNOR, kar olajšuje komuniciranje in pregled dejavnosti.

Ali se odnos uradnih političnih predstavnikov do borčevske organizacije razlikuje glede na posamezno entiteto?

Odnos uradnih političnih predstavnikov do borčevske organizacije je zelo različen. V Republiki Srbski uradni politični predstavniki deklarativno spoštujejo tradicijo narodnoosvobodilnega boja, hkrati pa so četniško gibanje razglasili za protifašistično in Dražo Mihajlovića izenačili s Titom. Ob tem se ustvarja prepričanje, da je bil narodnoosvobodilni boj srbski osvobodilni boj, vsi drugi pa so bili sovražniki in izdajalci. Na območjih, kjer vlada HDZ, so partizani sovražniki in krvniki hrvaškega naroda, ustaši pa

pravi hrvaški vojaki, ki so se borili za hrvaško državo. V skladu s tem spomenike in spominska obeležja protifašističnemu gibanju načrtno uničujejo. V tretjem delu BiH, kjer vladajo različne stranke, pa je stanje odvisno od posameznikov, ki so na visokem položaju. Deklarativno so vsi protifašisti in to spoštujejo. Zato ne moremo biti zadovoljni z odnosom oblasti do protifašistične dediščine, saj v šolah ne poteka pouk o tem. To pa ustvarja prostor za manipulacije in revizijo zgodovine.

Ali so organizacije v entitetah povezane na ravni celotne BiH, kako sodelujejo?

Organizacije iz Republike Srbske niso uradno povezane z državno zvezo, je pa dosti sodelovanja s posameznimi člani Združenja iz Republike Srbske se s SABNOR BiH formalno ne povezujejo zaradi strahu pred izgubo financiranja in drugih ugodnosti, ki jih imajo od

“
Tako po vojni v
devdesetih letih
je bil spomin na
narodnoosvobodilni
boj skoraj popolnoma
potisnjen v pozabo
in se skoraj ni smelo
spominjati tega obdobja
naše preteklosti.

oblasti, saj vodstvo te entitete počne vse, da prepreči ali kar najbolj omeji kakršno koli organiziranost na državni ravni. Na terenu pa so številni primeri skupnega delovanja in medsebojnega sodelovanja. To poteka neopazno, ko pa to preide na višjo raven, nastanejo težave.

Ali se pojavlja sprevrčanje zgodovinskih dejstev in kako se kaže?

Številni so primeri sprevrčanja zgodovinskih dejstev. Četniki so razglašeni za protifašiste in dovoljeno je ustanavljanje njihovih društev. Številni zlikovci in vojni zločinci imajo po BiH svoje ulice, trge ali šole in so predstavljeni kot ponos svojega naroda, hkrati pa se želi partizansko gibanje predstaviti kot zločinsko. Obeležja fašistov in nacistov, njihovi pozdravi, njihove pesmi in oblike obnašanja so postali vsakdan, ki ga brani del oblasti. Pročelja številnih v odnosu objektov po državi so prekrita z zidnimi poslikavami vojnih zločincev, ki jih poveljujejo in predstavljajo čisto drugače od siceršnjih zgodovinskih dejstev. **Kakšen je odnos širše javnosti in vladajočih elit do dediščine**

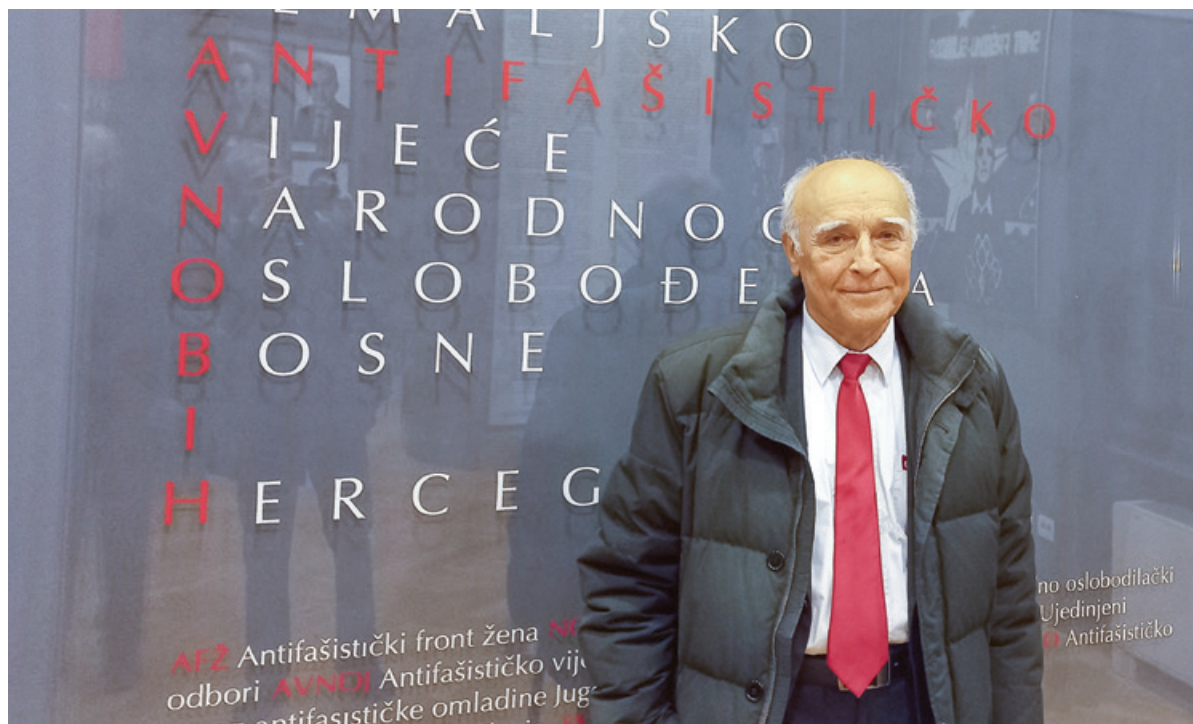
vine v bistvu podpira protifašistične ideje in to našo dediščino, toda te »male« ljudi zastrašujejo politične vodje, strankarski mediji ali pa so šikanirani zaradi dela, ustrahovanja in sovraštva, zato so se umaknili in svoje pripadnosti ne pokažejo javno. V takšnem ozračju se spomeniki in spominska obeležja uničujejo in prepuščajo zobu časa. Redki so dobri primeri obnove in skrbi za spomenike in drugo materialno dediščino, s čimer ohranjamo spomin na narodnoosvobodilno vojno.

Kolikšna pozornost je v izobraževanju v osnovnih šolah namenjena partizanskemu boju v času okupacije od leta 1941 do 1945?

snele najbolj priljubljene rock skupine v naši državi. Mislim, da je k temu pripomogla tudi priljubljenost pesmi »Bella ciao« po vsem svetu.

V vseh nekdanjih republikah SFRJ se je po razpadu skupne države okrepila dejavnost cerkva – ali so razlike med katoliki, pravoslavni in muslimani v odnosu do narodnoosvobodilnega boja in »komunizma« nasploh?

Ob zadnjem popisu prebivalstva v Bosni in Hercegovini se je 97 odstotkov ljudi opredelilo, da so verniki. Ta podatek dovolj zgovorno kaže, kako močni so vplivi verskih skupnosti. Včasih se ustvarja vtis, da živimo v klasični teokratski družbi, čeprav smo po ustavi se-

Sead Đulić, predsednik SABNOR BiH

narodnoosvobodilnega boja, kako se kaže v ohranjanju ali uničevanju spomenikov in spominskih krajev?

Ni dovolj reči ali napisati: Jaz sem protifašist. Prav ta populizem se pripisuje »malemu« človeku, ki ravna najboljšo, kolikor zna in zmore. Da bi delal bolje in več, da bi delal sodobneje, da bi delal drugače, se morajo v konkretno akcijo vključiti ta in tisti, ki nenehno kritizirajo in svetujejo ter mislijo, da so prispevali svoj delež k protifašističnemu gibanju v BiH in širše.

Nasprotno, jemali so voljo tistemu »malemu« človeku, ki je leta na svoj način protifašist in čuva svoje mišljenje. Bojim se, da če bo on obstal, bo ugasnila tudi ideja antifašizma, ker se ta ne ohranja na Facebooku, s kolumnami in občasnimi izjavami. Bojim se, da lahko protifašizem ohranimo samo s široko fronto vseh nas in konkretnim delovanjem na terenu. Ohranimo to, kar imamo, kakršno že je, toda s prihodom novega, svežega kadra dajmo zamah protifašističnemu gibanju in ga od znotraj prenovimo v dobro vseh nas in države v celoti! Konkretno mislim, da največji del prebivalcev Bosne in Hercego-

Druga svetovna vojna in partizanske bitke niso v učnih programih. Morebitno omenjanje dogodkov in osebnosti iz tega obdobja je prepuščeno učiteljem. Sicer pa posebno težavo povzroča dejstvo, da je izobraževanje v pristojnosti kantonov, mi pa imamo deset kantonskih programov plus program za Republiko Srbsko in Brčko distrikt BiH. Torej obstaja 12 različnih programov, pri čemer se nekateri toliko razlikujejo, da človek preprosto ne more verjeti, da je to mogoče.

Kako je navzoča partizanska (uporniška) pesem, ali je še vključena v programe pevskih zborov?

S krepitvijo protifašističnega gibanja v državi in poslušanjem nekaterih zborov iz tujine, ki so v zadnjih letih nastopali na naših manifestacijah, se stanje spreminja. Partizanska pesem ni več nekaj, čemur se je treba izogibati. Nekateri pomembnejši zbori imajo v programu izbor partizanskih pesmi, partizanske pesmi pojejo tudi nekateri šolski zbori in vokalne skupine. Pomembno je, da so nekatere partizanske pesmi po-

kularna država. Resnično, največ teh novih »vernikov« je le na formalni ravni, ker je to v mnogih položajih pomembno za napredovanje. Odnos do »komunizma« je na splošno negativen in vse tri skupnosti ga imajo pogubnega za svoje vernike. Ustvarja se vtis, kot da vsi tekmujejo, kdo bo našel več negativnosti in jih prenesel v javnost, da bi se to obdobje uprlo novim generacijam. Razširjajo se številne polresnice ali se izvaja klasična zamenjava tez, kar se kaže v reviziji zgodovinskih dejstev. Katoliška cerkev ima v glavnem negativno stališče in poudarja samostojno Hrvaško kot stoletno željo Hrvatov. Islamska skupnost ni posebej nastrojena proti Jugoslaviji, čeprav od časa do časa poudarja tezi o preganjanju mladih muslimanov in neenakopravnosti muslimanov v nekdanji skupni državi. Pravoslavna cerkev sledi politiki Srbije in Jugoslavija je zanjo dobra kot okvir za Srboslavlje. Hkrati razširja tudi tezo, da je srbski narod v Jugoslaviji največ izgubil in se je žrtvoval za druge. Namesto da bi bile verske skupnosti v funk-

ciji bratstva med ljudmi, ljubezni in prijateljstva ter da bi se opirale na dnevno politiko in ji služile, so pre pogosto v funkcije sovraštva med ljudmi, kar razdvaja bosansko-hercegovsko prebivalstvo.

V kolikšni meri je spominjanje na vojno iz devetdesetih let izpodrinilo spominjanje na narodnoosvobodilni boj? Kako je to pri ljudeh in kako pri lokalnih oblasteh in državnih institucijah?

Zaradi zapletene državne ureditve v Bosni in Hercegovini, pa tudi zaradi oblasti, ki daje prednost narodnostnemu konceptu pred državljanskim, se to odraža tudi v delu in organiziranju borčevske organizacije.

Takoj po vojni v devetdesetih letih je bil spomin na narodnoosvobodilni boj skoraj popolnoma potisnjen v pozabo in se skoraj ni smelo spominjati tega obdobja naše preteklosti. Glede na to, da so ostanki JLA sodelovali v vojni v devetdesetih ne glede na spremembo imena in oznak, se je ustvarila slika, da so to nasledniki partizanov in njihove vojske. Tudi s političnimi pripovedmi in v medijih je bil narodnoosvobodilni boj potisnjen v ozadje, dojet je bil za napačnega in sovražnega. Ko se je čas oddaljaval, je ta pritisk oslabil, krepila se je združena protifašistična in njihove dejavnosti. Danes vidimo številne primere organiziranja skupnih manifestacij in drugih aktivnosti članic SABNOR in združenja borcev iz vojne 1990. K temu pripomore tudi dejstvo, da imajo nekdanji borci Armade Republike BiH in njihova združenja svojo vojno pot za protifašistično, in to povezuje te organizacije.

V Republiki Srbski pa se tisti del v imenu NOB po zgledu Srbije ne nanaša samo na narodnoosvobodilni boj 1941–1945, ampak na narodnoosvobodilne vojne skozi vso srbsko zgodovino, in se tudi narodnoosvobodilni boj dojema v tem okviru. Za nekdanje borce HVO so partizani in narodnoosvobodilni boj sovražniki in nimajo stičnih točk z njimi. Treba je poudariti, da so mediji postali odprti in bolj dostopni in da zelo dobro spremljajo naše delovanje, kar pa zelo vpliva na odnos ljudi do protifašističnih naslednikov. Vse to je vplivalo na odnos oblasti do nas, upoštevajo nas, so z nami posvetojejo o nekaterih vprašanjih, vabijo nas na svoje manifestacije in nas imajo za enakovredne. K temu je močno pripomogla tudi sprememba naše smeri in programske naravnosti. Dopovedovali smo jim, da nismo komemorativna združenja in protifašistične turistične agencije. Nenehno smo ponavljali in ponavljamo, da je za nas dediščina narodnoosvobodilnega boja navdih, vendar pa moramo biti pripravljeni na obračun s sodobnimi fašisti, da bi lahko pripomogli h gradnji so-

dobne protifašistične družbe. Tako je vse več naših ljudi sprejelo našo vlogo in začelo postajati naše članstvo. Družbeno angažiranje je spremenilo tudi odnos oblasti do nas, kar pa je po dolgih letih vendarle pripeljalo do boljšega financiranja naše zveze.

Na katero obdobje iz zgodovine se politiki pri utemeljevanju državnosti BiH največ sklicujejo?

Najpogostejše je sklicevanje na prvo zasedanje ZAVNO BiH leta 1943 v Mrkonjić Gradu, ko je bila obnovljena državna BiH. Ta datum je bil že v Jugoslaviji naš dan državnosti. Zanimivo pa je, da nihče zdaj ne spominja na to, zakaj praznujemo dan državnosti. Druga skupina pa spominja na ZAVNO BiH, vendar ob tem nikakor ne omenja partizanov. Ta dan se v Republiki Srbski ne zaznamuje in tamkajšnja skupščina je na neki seji odpravila odločbo ZAVNO BiH. Na območjih, kjer vlada HDZ, izkoristijo zakonsko pravico do prostega dneva in morda omenijo dan državnosti, nikakor pa ne ZAVNO BiH.

Zakaj ste za kraj osrednje proslave ob 80. obletnici konca druge svetovne vojne izbrali Tuzlo?

Za to je več razlogov. Ko so med drugo svetovno vojno 2. oktobra 1943 partizanske enote osvobodile Tuzlo od okupatorjev, je bilo to največje osvobodeno mesto v Jugoslaviji in okupirani Evropi. Osvoboditev Tuzle je bila velika vojaška in politična zmaga, ki so jo izbojevale protifašistične enote NOV in POJ. Ta zmaga je močno odmevala predvsem v tistih slojih prebivalstva vzhodne Bosne, ki se še niso opredelili za narodnoosvobodilno gibanje, čeprav so bili protifašistično razpoloženi. Predvsem se je protifašistično aktiviralo muslimansko in hrvaško prebivalstvo, v mnogih srbskih vaseh, kjer so do takrat imeli vpliv četniki, pa so se prebivalci začeli odločati za narodnoosvobodilno protifašistično gibanje.

Osvoboditev tuzelskega območja in plodnih ravninskih območij Semberije in Posavine je za fašiste pomenila težak vojaški poraz in tudi veliko gospodarsko izgubo. Veselje, ki je prevzelo prebivalce Tuzle po osvoboditvi 2. oktobra, povezanost borcev in prebivalcev sta pripeljala do tega, da je vsak šesti prebivalec Tuzle vstopil v enote NOV. Okoli 5000 novih borcev je zapolnilo obstoječe in novoustanovljene partizanske enote. V osvobojenem mestu so delovali najvišje politično in vojaško vodstvo Bosne in Hercegovine in številne politične organizacije. Ustanovili so tiskarne. Vse kvizlinške enote v službi okupatorja so doživele poraz, od katerega si niso več opomogle. Revolucionarno protifašistično gibanje in narodnoosvobodilni boj pa sta zagotovila moralno in psihološko prednost.

Za Tuzlo smo se odločili tudi zato, ker je bila od prvih večstrankarskih volitev leta 1990 edino mesto v BiH, kjer niso nikoli zmagale nacionalne stranke. Prav tako so mestne oblasti z velikim navdušenjem sprejele našo pobudo in nam dale na voljo vse potrebno. Prav tako ni nepomembno, da v Tuzli obstaja močno protifašistično združenje, da je kantonalna organizacija zelo dejavna in najštevilnejša v državi. Zelo primerni pa so za vse iz nekdanje skupne države tudi naš geografski položaj in dobre prometne komunikacije.

SPOROČILA Taborišča

Buchenwald in Dora

Zaradi judovske velike noči (pashe), ki se začne 12. aprila in traja do 20. aprila, bo osrednja komemoracija ob 80. obletnici osvoboditve na nekdanjem zbornem mestu na območju taborišča **Buchenwald v nedeljo, 6. aprila**. Naslednji dan, **7. aprila**, bodo spominsko slovesnost pripravili v nekdanjem taborišču **Dora pri Nordhausnu**.

V nekdanjem taborišču Dora so v nekdanjih predorih, kjer so izdelovali rakete V-2, urebili zanimiv muzej.

Delegacija ZBZ NOB Slovenije bo nekdanje taborišče Buchenwald obiskala prav na dan obletnice osvoboditve, **11. aprila ob 15.15**, ko so se taboriščniki pred 80 leti sami osvobodili z napadom na bodočo žico. Pri tem so pomembno vlogo imeli tudi jugoslovanski taboriščniki. V spominskem parku bodo ob tej priložnosti člani delegacije pripravili krajši kulturni program.

Sestanka mednarodnega komiteja Buchenwald - Dora pa se bo **5. aprila** udeležil slovenski član komiteja in prisostvoval tudi prireditvam, ki jih bodo pripravili ob tej priložnosti. Na seji komiteja naj bi odstopil sedanjí predsednik, Izraelec in nekdanji taboriščnik Naftali Fürst.

Mauthausen, Gusen in Ebensee

Slovesnost v nekdanjem koncentracijskem taborišču **Gusen** v Avstriji bo v petek, **10. maja, ob 17. uri**. Osrednja slovesnost v nekdanjem koncentracijskem taborišču **Mauthausen** bo v **nedeljo, 11. maja, ob 11. uri**. Polaganje vencev pri slovenskem spomeniku v nekdanjem koncentracijskem taborišču Mauthausen bo **ob 10. uri**.

Spominska slovesnost v nekdanjem koncentracijskem taborišču Ebensee bo v soboto, 10. maja, ob 10.30.

Tako kot lani (na sliki) bo tudi letos delegacija ZBZ NOB Slovenije in slovenskega veleposlaništva z Dunaja, položila venec k spominskemu obeležju v nekdanjem taborišču.

Flossenburg

Osrednja prireditve ob 80. obletnici osvoboditve taborišča Flossenburg bo **27. aprila ob 14. uri** na zbornem mestu nekdanjega taborišča. Tam so v dveh objektih na ogled stalne razstave in knjiga umrlih. V bližini taborišča si je mogoče ogledati tudi pred letom dni zaprt kamnolom in delavnice, v katerih so izdelovali dele za vojaška letala. Prireditve v Flossenburgu se bodo za obiskovalce, družine, prijatelje spominskega centra in druge zainteresirane začele z brezplačnimi in vodenimi obiski že **23. aprila** popoldne.

Sachsenhausen

Osrednja spominska slovesnost s polaganjem vencev bo na spominski postaji **Z 4. maja ob 15.30**. V programu bodo sodelovali preživeli interniranci in tudi njihovi potomci.

Dr. France Križanič

KOMENTAR

Gospodarska rast in upad izpustov

Slovenski bruto domači produkt (BDP – vrednost novoustvarjenih dobrin) je lani znašal 67 milijard evrov. To pomeni 31.500 evrov oziroma 34.100 dolarjev na prebivalca. Glede na predlansko leto se je povečal za skoraj 5 odstotkov. Če odzame-mo vpliv inflacije, se je realno okrepil za okoli 2 odstotka, podobno kot leta 2023. Naš BDP je bil lani realno za 11 odstotkov večji od primerljivega v obdobju pred pandemijo, torej leta 2019, ter za skoraj 24 odstotkov večji kot v obdobju konjunktore leta 2008.

Na slovensko gospodarsko rast je lani najbolj vplivalo povečanje državne porabe (realno za dobrih 8,5 odstotka). Izvoz se je povečal za 3 odstotke, osebna poraba pa za 1 odstotek, medtem ko so se bruto investicije v osnovna sredstva realno zmanjšale za skoraj 4 odstotke. Kljub temu so primerljivo raven v letu 2019 realno presegale za 9 odstotkov. Državna poraba se je po tej primerjavi (realno povečanje med letoma 2019 in 2024) okrepila za 22 odstotkov, izvoz za 13 odstotkov, osebna poraba pa za 7 odstotkov.

Lani se je dodana vrednost v informacijskih in komunikacijskih dejavnostih realno povečala za 5 odstotkov, v predelovalnih dejavnostih za 3 odstotke, v finančnem sektorju in pri poslovanju z nepremičninami po dobra 2 odstotka, pri strokovnih, znanstvenih, tehničnih in drugih raznovrstnih poslovnih dejavnostih ter pri upravi z obrambo, izobraževanjem, zdravstvom in socialnim varstvom po slaba 2 odstotka. V trgovini s popravilom vozil, prometu, skladiščenju in gostinstvu se je lani dodana vrednost realno povečala za manj kot odstotek, medtem ko je v gradbeništvu realno upadla za dober odstotek, v kmetijstvu, gozdarstvu in ribištvu pa kar za 3,5 odstotka.

Če primerjamo povečanje realne dodane vrednosti po sektorjih med letoma 2008 (konec obdobja ekstenzivne gospodarske rasti v Sloveniji) in 2024, vidimo, da naš gospodarski razvoj temelji na znanju in z njim povezanih dejavnostih. Dodana vrednost v informacijskih in komunikacijskih dejavnostih se je namreč realno povečala za več kot 78 odstotkov, v strokovnih, znanstvenih, tehničnih in drugih raznovrstnih poslovnih dejavnostih za 53,5 odstotka, v predelovalnih dejavnostih pa za 33 odstotkov. V trgovini s popravilom vozil, prometu, skladiščenju in gostinstvu je ta rast dosegla 29 odstotkov, pri upravi z obrambo, izobraževanjem, zdravstvom in socialnim varstvom 25 odstotkov, v finančnem in ne-

premičninskem sektorju pa le med 16 in 18 odstotkov. Na drugi strani se je dodana vrednost v gradbeništvu zadnjih šestnajst let realno skrčila za skoraj 7 odstotkov, v kmetijstvu, gozdarstvu in ribištvu pa za 11 odstotkov.

Sodeč po podatkih CPB World Trade Monitor se obseg svetovne trgovinske menjave krepi, medtem ko je evrsko območje v nekakšnem krču z zmanjševanjem izvoza in uvoza. Glede na to imamo v Sloveniji dokaj visoko raven gospodarskega optimizma, saj ostaja indeks gospodarske klime na nekoliko višji ravni kakor pred letom.

Podatki, objavljeni na spletni strani EI Statistical Review of World Energy, kažejo, da so se na svetovni ravni izpusti ogljika iz energije med letoma 1990 in 2023 povečali za 65 odstotkov. V Sloveniji so v tem obdobju upadli za 22 odstotkov (če upoštevamo še izpuste ogljika zaradi gorenja, procesov in izpustov metana, je ta rezultat 21-odstoten), v

Evropi za 35 odstotkov (v Nemčiji za 43 odstotkov, v Rusiji za 28 odstotkov), v ZDA in na Japonskem pa po 7 odstotkov. Na drugi strani so se v Indoneziji povečali za 430 odstotkov, na Kitajskem za 386 odstotkov in v Indiji za 368 odstotkov. V teh treh velikih državah so se izpusti toplogrednih plinov torej povečali za okoli štirikrat. Kitajska je prispevala 64,5 odstotka ali dobri dve tretjini skupnega povečanja svetovnih izpustov ogljika od leta 1990 do leta 2023, Kitajska, Indija ter Indonezija skupaj so prispevale kar 85 odstotkov (pet šestin) tega povečanja. Od tod rast koncentracije CO₂ v atmosferi in njen vpliv na podnebje. Mednarodni sporazumi o omejevanju izpustov tega povečanja niso preprečili in ni videti, da bi vsaj poskusili preprečiti.

Povečevanje koncentracije ogljika v ozračju se je nadaljevalo tudi v letu 2023. Na svetovni ravni se je povečala za skoraj 2 odstotka, v Indiji za 8 odstotkov, na Kitajskem za 6 odstotkov in v Rusiji za 1 odstotek. Na drugi strani se je v Sloveniji znižala za 10,5 odstotka, v Nemčiji za 9,5 odstotka, v Evropi skupaj in na Japonskem po 6 odstotkov, v ZDA za 3 odstotke in celo v Indoneziji za 0,4 odstotka.

Poglejmo še izpuste ogljika iz energije v tonah na prebivalca leta 2023. V ZDA je ta rezultat blizu 14, na Kitajskem 8, v Nemčiji skoraj 7, v Sloveniji 5, v svetu povprečno 4,4 in v Indiji manj kot 2. Glede na to, da v svetu ti izpusti naraščajo in pri nas upadajo, se bomo po tej značilnosti v nekaj letih znašli na ravni pod svetovnim povprečjem. In se čudili, kako da to nič ne vpliva na blaženje podnebnih sprememb.

Sodeč po podatkih CPB World Trade Monitor se obseg svetovne trgovinske menjave krepi, medtem ko je evrsko območje v nekakšnem krču z zmanjševanjem izvoza in uvoza.

SPOROČILA MORS

Podpis pogodb o
sofinanciranju programov

Predstavniki nevladnih organizacij, ki so podpisali pogodbe.

Minister za obrambo **mag. Borut Sajovic** in predstavniki nevladnih organizacij, ki delujejo na področju vojnih invalidov in žrtev vojnega nasilja, so 25. februarja na Ministrstvu za obrambo slovesno podpisali pogodbe o sofinanciranju programov za leto 2025. V imenu ZZB NOB je pogodbo podpisal predsednik **Marijan Križman**.

Minister Sajovic je poudaril pomembnost dela teh organizacij, saj so ključna podpora tistim, ki so jih prizadeli dogodki iz naše zgodovine. S sofinanciranjem želijo omo-

gočiti dostop do zdravstvenih, socialnih in rehabilitacijskih storitev ter podpreti dejavnosti, ki zagotavljajo dostojanstvo in socialno vključenost. Gre tudi za ohranitev zgodovinske dediščine in njen prenos na mlajše generacije.

Za sofinanciranje programov v letu 2025 je bilo izbranih devet nevladnih organizacij, ki so izpolnjevale pogoje. V kulturnem programu je nastopil pihalni kvintet Orkestra Slovenske vojske.

S. B.

Pogodbo z ministrom Borutom Sajovcem (desno) je v imenu ZZB podpisal predsednik Marijan Križman (levo).

SPOROČILA Sofinanciranje

Podpis pogodb na
področju vojnih veteranov

Minister Borut Sajovic in predstavniki organizacij vojnih veteranov (Foto: Vekoslav Rajh)

V Dvorani generala Rudolfa Maistra na Ministrstvu za obrambo Republike Slovenije v Ljubljani je 24. februarja potekalo podpisovanje pogodb za leto 2025 o sofinanciranju dejavnosti nevladnih organizacij, ki delujejo v javnem interesu na področju vojnih veteranov. Pogodbo je v imenu Zveze združenj borcev za vrednote narodnoosvobodilnega boja (ZZB NOB) podpisal njen predsednik **Marijan Križman**.

Minister za obrambo mag. Borut Sajovic je ob tem izrazil spoštovanje do vseh nevladnih organizacij, ki s svojim delom pomembno prispevajo k ohranjanju vrednot in zgodovinskih prelomnic naše dr-

žave, pri čemer večina svojih nalog opravlja prostovoljno. Poudaril je tudi pomen ohranjanja tradicije zaznamovanja ključnih zgodovinskih dogodkov ter prenašanja teh vrednot na mlade generacije.

V proračunu Republike Slovenije za leto 2025 je za sofinanciranje dejavnosti nevladnih organizacij na področju vojnih veteranov zagotovljenih 1.904.520 evrov. Skupaj bo 14 veteranskih organizacij, ki so izpolnjevale pogoje po javnem razpisu, prejelo sredstva za svoje dejavnosti. V kulturnem programu je nastopil pihalni kvintet Orkestra Slovenske vojske, slovesnost pa je povezovala Mateja Trunk Hrvatini. **S. B.**

PARTIZANSKI SPOMENIKI NA ZEMLJEVIDU (38)

Begunjska obeležja

Popotnik, ki ga zanimajo spomeniki, si s splošnimi zemljevidi ne more prav dosti pomagati, saj so nanje vrisani le redki, običajno tisti večji. Na zemljevidih slovenske geodetske uprave (GURS) so obeležja označena z ikono piramide, na zemljevidih OpenStreetMap (OSM), ki so osnova številnih spletnih in mobilnih aplikacij, pa ob povečavi zagledamo ikone spominske plošče ali spomenika. Svoje oznake imajo še obeliski, kipi in doprsni kipi ter skulpture, spominski kamni, informacijske table in muzeji. Označujejo lahko tudi najmanjša obeležja, kot so spotikavci velikosti 10 x 10 cm v tlaku, ampak kaj ko se slovenski prostovoljci, ki te zemljevide opremljajo s spomeniki in drugimi geografskimi oznakami, spomenikov še niso načrtno lotili in imamo zato označene le nekatere. Precej boljše je stanje v slovenski okolici Trsta in Gorice; tam so zavzeti posamezniki vrisali na OSM večino obeležij, italijanskih in slovenskih, kulturnih in vojnih, iz druge in prve svetovne vojne. Lahko so nam za zgled.

Z vrisovanjem spomenikov se trudijo lokalni turistični delavci ob pripravi informacijskih tabel in turističnih brošur, vendar turistu, ki bi si rad ogledal partizanske spomenike, tudi te niso v veliko pomoč, saj se partizanskemu delu domače zgodovine turistični uradi vse preradi sramežljivo izognejo, kjer pa partizanska obeležja vendarle označijo, jih lokalni domobranski jastrebi z žepnim nožičkom spraskajo s panoja.

Sestavljalcem turističnih predstavitev se po zgledu zavodov za varstvo kulturne dediščine zdi, da bodo ljudi najbolj zanimale sakralne vsebine (cerkve, kapelice, znamenja) in ljudska stavbna dediščina (stare kmetije, kozolci, kašče), in zato polnijo prospekte s podatki o freskah, zvonovih in oltarjih. Iz Begunj je znamenita cerkvena osebnost škof Anton Bonaventura Jeglič, ki se je proslavil z zloglasnim požigom Cankarjeve pesniške zbirke Erotika leta 1899 in rohnjenjem proti brezbožnemu komunizmu – sredi kraja so mu postavili doprsni kip. Domačini se lahko pohvalijo z dvema grajskima kompleksoma, gradom Kamen na ustju doline Drage in Kacenštajnom v središču; v sosednji vasi stoji še dvorec Drnča (Dermistschhoff oz. Lamberg).

Ne nergajmo preveč: Begunjci omenjajo tudi objekte in spomenike iz časa druge svetovne vojne: gestapovske zapore in grobišča talcev. Če izvzamemo umobolnico v Kacenštajnu, zaradi katere je ime kraja med ljudmi sinonim za norišnico, so Begunje najbolj poznane po tovarni smuči Elan, zlasti pa po ansamblu Avsenik, ki ima v kraju svoj muzej. Iz wikipedijskega članka o Avsenikovi pesmi Tam kjer murke cveto, ki opeva »dolino zeleno, s krvjo prepojeno predrago«, izvemo, da edino te pesmi Slavko Avsenik ni pustil prevesti v nemščino. Pa bi jo moral, da bi Nemce spominjala, kako so njihovi predniki streljali slovenske talce v Dragi. Judje na primer take priložnosti že ne bi izpustili.

Pred leti je geslo o Begunjah v angleški Wikipediji izpostavljalo množična grobišča, vendar, pozor!, ne grobov talcev, ampak grobišča tri tedne po uradnem koncu vojne

(29. maja 1945) maščevalno pobitih nemških zaporniških paznikov v Dragi in okrog 20 vlasovcev, to je zajetih Rusov v nemških uniformah, pri smučišču Krpin.

Maščevalni pobjo nemških stražarjev je seveda obžalovanja vredno dejanje, posebej zato, ker so bili med pobitimi tudi protifašisti (ekonom Pertsch, ki je družino Francea Kidriča rešil taborišča, in orožnik Litzenbauer), ki so partizanom Kokrškega odreda pomagali osvoboditi jetnike, in spričo dejstva, da se je enemu od glavnih zločincev, gestapovcu Klemensu Druschkeju uspelo izogniti kazni. Narobe je tudi, da ni dokumentov o njihovem zaslišanju; komisar Kokrškega odreda Andrej Bohinc je moral zato, ker je poizvedoval po njih, za več let na Goli otok. Znano ni število usmrčenih, ne njihova imena, ne kdo jih je ukazal likvidirati po tistem, ko jim je bil obljubljen prost odhod. Bili so kruti in zmedeni časi, neprimerno jih je presojati po mirnodobnih merilih in brez upoštevanja trpljenja, krivic in smrti, ki jih je okupator skozi štiri leta povzročal v Begunjah.

Da so Begunje z Drago kraj, kjer so Nemci pobili 849 talcev, in da so več kot 5000 zapornikov poslali v nemška koncentracijska taborišča, od koder se marsikdo ni vrnil, vse to sem v angleški članek dopisal sam, da ne bi ostal vtis, kakor da so Begunje kraj, kjer je zločinska partizanska vojska brez sodbe in razloga pobijala nedolžne Nemce. Razširjevalci takega vtisa so pogosto potomci slovenskih kolaborantov in izdajalcev, ki so po drugi svetovni vojni pobegnili na zahod. In seveda RKC. V dokaz sem dodal seznam begunjskih partizanskih spomenikov. Snel sem ga z Geopedije, kamor smo partizanski spomeničarji vrisali in vpisali dvajset begunjskih partizanskih obeležij (med njimi je šest posvečenih talcem), kar je precej za en kraj. Ker se Geopedija poslavlja, bo vpise treba preseliti na drug zemljevid.

Med begunjskimi obeležji je tudi Muzej talcev, za katerega si Vlasta Felc prizadeva, da bi vanj vrnili predmete in fotografije iz strašnih vojnih časov, da ne bi bil videti tako zelo prazen. Lani se mu je zgodil kričec primer potlačenja partizanstva: Radovljiški muzeji so v predstavitveni brošuri našteali vse svoje podružnične muzeje, le na Muzej talcev v Begunjah so pozabili.

S partizanskimi zbirkami je v muzejih križ. Nekoč je imel vsak lokalni muzej vsaj sobo posvečeno narodnoosvobodilnemu boju, po osamosvojitvi pa so jih sramežljivo ukinjali, umikali eksponate v klet in partizanske vsebine nadomeščali s prvo svetovno vojno ali čim drugim. Čim manj o partizanih, da ne bi vznemirili tistih od antikomunistične histerije razbolelih rojakov, ki konca druge svetovne vojne nočejo razumeti tako, kot so ga navdušeno, vzneseno in opojno doživeli naši starši in stari starši in kot ga dojemajo in razume ves svet: to je kot osvoboditev od okupatorja in kot zmago nad nacizmom in fašizmom.

Lani je vodna ujma razdejala begunjsko grobišče. Množica prostovoljcev in javne službe so ga vzorno obnovile. Tako se vzdržuje večina od 8700 partizanskih obeležij po domovini. Kaj pa je še treba postoriti? Postaviti jih je treba na zemljevid in v turistične brošure, govoriti in pisati je treba o ljudeh in dogodkih, ki jih spomeniki obeležujejo. Mogoče bo potem tudi učiteljem v šoli lažje kako uro posvetiti partizanstvu in narodnoosvobodilnemu boju. Za vajo sem na OpenStreetMap vnesel grobišče talcev in Muzej talcev v Begunjah. Je prav preprosto, kdor se znajde na Facebooku, bi znal na spletni zemljevid vnesti tudi krajevna obeležja. Kulturnozgodovinsko ozaveščene skupnosti po svetu to pridno počno. Dajmo jih še mi!

Miran Hladnik

Grobišče talcev v Dragi (Foto M. Kermavnar)

Grobišče talcev v Begunjah (Foto M. Hladnik)

REPORTAŽA Šaleška dolina

81. obletnica prihoda udarne XIV. divizije

Tudi letos smo na posameznih krajih počastili spomin na pomembne dogodku med 19. in 22. februarjem 1944, ko je na območje Šaleške doline prišla legendarna partizanska udarna XIV. divizija. Začeli smo 21. februarja s slovesnostjo v Paki na mestu, kjer je divizija prešla železniško progo in cesto Velenje–Slovenj Gradec ter reko Pako in se čez Stropnico vzpela proti zaselkom Cirkovce, Plešivec in Graška Gora. Po hudih bojih na Paškem Kozjaku je diviziji z veliko ranjenci to uspelo 19. februarja 1944 v jutranjih urah.

Na slovesnosti, ki jo je pripravila KO ZB NOB Paka - Šalek – Gorica - Bevče, je imel pozdravni nagovor predsednik **Branko Smagaj**, slavnostni govornik pa je bil podpredsednik ZB NOB Velenje **Bojan Voh**.

V svojem govoru se je dotaknil časa druge svetovne vojne in ofenzive nemških enot proti XIV. diviziji v izredno hudi zimi, ko je padlo do poldrugi meter snega in se je temperatura spustila do 20 stopinj pod ledišče. Spregovoril je tudi o razmerah v svetu. Tudi v naši bližini divjajo vojne in še enkrat se kaže, da se človek iz zgodovine noče ničesar naučiti. V kulturnem programu so nastopili MPZ DU Paka in recitatorja Drago Kolar in Branko Smagaj, s svojo prisotnostjo pa je slovesnost zaznamovala tudi Šaleška konjenica.

Nadaljevali smo s slovesnostjo v Cirkovcah, ki so jo pripravili KO ZB NOB Škale - Hrastovec, Cirkovce in krajevna skupnost Cirkovce. Po pozdravnih nagovorih predsednika KO ZB **Gašperja Koprivnikarja**

in predsednika krajevne skupnosti Cirkovce **Danija Avbrehta** je spregovorila slavnostna govornica **Aleksandra Vasiljevič**, podžupanja Mestne občine Velenje. V izredno lepem kulturnem programu so z recitali in glasbo (harmonika, kitara) sodelovali učenci Podružnične osnovne šole Cirkovce in vokalna skupina Zven.

Naslednji dan, 22. februarja, smo najprej položili cvetje na grobnico padlim junakom XIV. divizije na pokopališču Podkraj in obiskali grob Karla Destovnika - Kajuha. Zatem nas je pot vodila v Osreške peči v Ravnah pri Šoštanju, kjer je XIV. divizija bila svojo bitko za obstoj. V strmi grapi je prebila sovražnikov obroč in se rešila iz smrtonosnega objema pogorja Graške gore proti Zavodnjam, Belim Vodam in naprej proti Mozirskim planinam. V grapi je ostalo 18 padlih junakov in nekaj težje ranjenih borcev, ki so jih Nemci odpeljali v mariborske zapore in jih pozneje kot talce usmrtili. Med njimi je bil tudi član kulturniške skupine XIV. divizije Cveto Marolt Špik, ki je uglasbil Pesem XIV. divizije, napisal pa jo je Karel Destovnik - Kajuh.

Že prej je na Paškem Kozjaku padel kulturnik – harmonikar Janez Lavrič, na Graški Gori kipar Janez Weiss - Belač, ranjen je bil fotograf Jože Petek. Marta Paulin - Brina in Vera Hreščak sta se rešili, vendar sta obe imeli zelo hude ozeblin in plesalka Brina ni nikoli več plesala.

Na slovesnosti se je zbralo zelo veliko praporščakov in ponovno Šaleška konjenica, ki je tukaj kon-

Spominska slovesnost v Paki

čala svoj tridnevni pohod od Socke preko Paškega Kozjaka, Pake in Cirkovc.

V kulturnem programu so sodelovali Godba Zarja iz Šoštanja, učenci Osnovne šole Šoštanj, pevski zbor KUD Ravne in vokalna skupina Planika. Pozdravni nagovor je imel predsednik krajevne skupnosti Ravne **Simon Lenko**, slavnostna govornica pa je bila mag. **Milojka Bačovnik Kompnej**, v. d. direktorice Zavoda za kulturo Šoštanj. Njen zelo dobri govor se je vseh navzočih globoko dotaknil.

Popoldne sta KO ZB NOB Topolšica in MF SD Saša pripravila še slovesnost na Žlebnikovi domačiji v Šentvidu nad Zavodnjami, kjer je padel narodni heroj Karel Destovnik - Kajuh. Zbranim so se pridružili tudi pohodniki letos že XXVII. Kajuhovega pohoda od Lajš do Žlebnika. V čudovitem sončnem vremenu so v kulturnem programu sodelovali učenci Osnovne šole Šoštanj in MPZ Kajuh.

Pozdravna nagovora sta imela župan občine Šoštanj **Boris Goličnik** in **Jure Kodrun**, eden izmed pobudnikov in vsakoletni udeleženec Kajuhovega pohoda.

Slavnostna govornica je bila ministrica za pravosodje in predsednica ZB NOB Velenje **Andreja Katič**. Spomnila se je borcev, ki lačni, pomrzli, raztrgani in na koncu moči niso klonili in so šli iz bitke v bitko do končne zmage, katere 80. obletnico praznujemo prav letos. Ni zanemarljivo, da je bila kapitulacija nemške armadne skupine E podpisana prav pri nas v Topolšici, saj je XIV. divizija naredila ogromno za okrepitev partizanstva na Štajerskem in je maja 1945 osvobodila avstrijsko Koroško in Celovec, ki pa so ga morale 19. maja zapustiti vse partizanske enote.

Pozdravna nagovora sta imela župan občine Šoštanj **Boris Goličnik** in **Jure Kodrun**, eden izmed pobudnikov in vsakoletni udeleženec Kajuhovega pohoda.

Zadnje dejanje letošnjih slovesnosti v poklon prihoda XIV. divizije v naše kraje februarja 1944 smo opravili v nedeljo, 23. februarja, pri spomeniku Nošnja ranjenca na Graški Gori – gori jurišev, kjer smo položili venec v spomin na padle borke in borce na pogorju Graške Gore in vsem ranjencem, ki so jih na svoje domove in skednje tako velikodušno sprejeli domačini Graške Gore, Paškega Kozjaka, Plešivca, Cirkovc in povsod, kjer je XIV. divizija hodila in bila boje za slovenski narod. Venec so položili predsednica ZB NOB Velenje Andreja Katič, podpredsednik Bojan Voh in sekretar združenja Božo Repnik.

Bojan Voh

Med praporščaki je bil tudi **Franc Bavec**, praporščak Notranjskega odreda iz Loške doline. Že 15 let se udeležuje te slovesnosti v spomin na svojega očeta, ki je bil udeleženec pohoda divizije iz Bele krajine na Štajersko in Kajuhov soborec. Njegov oče je bil namreč partizan, ki je 22. februarja 1944 zvečer pokopal na vrtu Žlebnikove domačije padlega Karla Destovnika - Kajuha, ko je pesnika pokosil rafal nemškega stražmojstra sicer slovenskega rodu, Franca Černeta iz Guštanja. Po vojni je Černeta dočakala zaslužena kazen – smrt.

V METEŽU ZGODOVINE Anica Lorber iz Hrastovca

Spomini ne bodo zbledeli

V naši okolici se še dosti starejših ljudi spominja dogodkov iz druge svetovne vojne, ki je divjala tukaj. Ena takšnih je Anica Lorber iz Hrastovca v občini Poljčane. Rodila se je 19. julija leta 1929. Osnovno šolo je obiskovala v Studenicah, po njej pa je zaradi takratnih razmer ostala doma na kmetiji.

Ko so Nemci prišli v naše kraje, se spominja Anica, so se začeli težki časi. Kljub veliki nevarnosti je kot otrok imela pomembno vlogo kurirke. Večkrat je odšla v Poljčane ali Studenice in odnesla pomembno pošto za borce Kozjanskega odreda na Boču. Med vojno je bila Lorberjeva domačija pomembna in varna postojanka za partizane. Pri njih so včasih ostali tudi po več dni, da so se spočili, ženske so jim oprale oblačila in jih po hišah na krušnih pečeh sušile, da so potem partizani spočiti in čisti nadaljevali svojo pot. Hudo je bilo, kadar so v hišo prišli tudi Nemci in jih zasliševali, vendar nikoli niso nikogar izdali. Prednost je bila tudi, ker je oče Lorber znal nemščino in se je v nemščini pogovarjal z njimi, tako so na srečo vedno odnesli celo kožo.

So pa bili iz te hiše kar trije bratje zajeti in odpeljani v nemško vojsko, Aničin bodoči mož Ludvik in njegova brata Franc in Ivan. Slednji se iz vojne ni vrnil. Franc je bil ves čas na fronti, Ludvik pa je večkrat prišel domov, kadar je bil ranjen, dokler se na koncu po številnih mukah in zatem zajetju pri Angležih le ni

Anica Lorber

vrnil domov in se pridružil partizanom. Njihova domačija je bila tajna postojanka 4. Spominja se, kako zavzeto so borcem odpravljali uši. Težko je vse grozote opisati z besedo. »Grozne muke so doživljali naši partizani, saj niso imeli ne oblačil ne obutve. Nekateri so imeli namesto čevljev z žaklji povite noge. Grozno je bilo. Še zdaj se tudi spominjam, kako so na Dednem Vrhju ležali mrtvi partizani, ki so jih pobili.« Danes je tam spominsko obeležje in vsako leto tudi slovesnost v njihov spomin, ki se ga Anica kljub letom udeležuje.

Po končani vojni, ko je bil čas tudi za lepše stvari in ljubezen, se je Anica z Ludvikom poročila. V zakonu se jima je rodilo pet otrok. Je pa na Lorberjevi domačiji vedno v slogi in razumevanju živel več generacij skupaj in tudi danes

je tako. Poleg Anice živita njena hči in hčerin sin z družino. Štiri generacije skupaj, kar je danes redkost, pa vendar veliko bogastvo, saj se mladi lepo ujemajo s starejšimi, od njih se učijo in prejema dragocene nauke za življenje.

Oba z možem sta bila tudi dolgoletna člana OO ZB za vrednote NOB Poljčane. Ko je mož umrl, je Anica sama nadaljevala delo v odboru. V preteklosti je bila članica predsedstva in poverjenica, pozneje pa so ji podelili še naziv častne članice.

Danes Anica velikih želja nima, samo da bi ji služilo zdravje, pa tudi njeni veliki družini. Tokrat sta jo obiskala predsednik OOOB za vrednote NOB Karel Mali in poverjenik Jože Tancer.

Zdenka Detiček Opič

PREJELI SMO

Spominska slovesnost na Predmeji

Ob številnih pohvalah, ki smo jih dobili za pripravo slovesnosti v spomin na družino Bizjak - Brigitni na Predmeji 26. februarja, se v imenu predsednika KO ZB Predmeja tov. Darka Lozarja in v svojem imenu zahvaljujem vsem nastopajočim in vsem udeležencem slovesnosti, tudi voditeljici Ani Štokelj in podžupanu Mitji Tripkoviču za nagovor. Hvala slavnostnemu govorniku, patru

Spominska prireditev na Otlici

Bogdanu Knavsu, za pietetni govor, ki ga je sklenil z molitvijo za pokojno družino Bizjak in vse padle partizane.

Tudi med vojno je takratni domači župnik Albin Bratina tako kot večina primorskih župnikov sodeloval s partizani in pomagal prebivalstvu. 30. julija 1944 je na otliškem pokopališču ob navzoč-

nosti poveljstva in enot 9. korpusa ter civilnega prebivalstva pokopal narodnega heroja Ivana Turšiča - Iztoka.

Hvala recitatorji Alojziji Bratina za recitacije in organizacijo pogostitve, učenki Osnovne šole Otlica, oktetu Castrum, pevki Evi Hočevnar za udaren nastop ter Hišnemu ansamblu DU Trnovo - Lokve za nepozaben nastop in razpoloženje, ki ga je ustvaril. Velika hvala tovarišem praporščakom ZB NOB in ZVVS. Hvala koordinatorkama primorske sekcije Kulturno-zgodovinskega društva

Franc Rozman - Stane Sandri Zalar in Andreji Borovič za korektno sodelovanje, da je slovesnosti prisostvovala spominska partizanska enota in jo tako obogatila. Hvala seveda tudi predsedniku ZB Ajdovščina - Vipava Božu Novaku. Spet se srečamo prihodnje leto.

Damjan Likar

V SLIKI IN BESEDI

Brdce, Cerkno:

Združenje borcev za vrednote NOB Idrija - Cerkno je v sodelovanju s krajevnim združenjem ZB Cerkno in Jožetom Jeramom 27. januarja pripravilo spominsko slovesnost v počastitev 81. obletnice napada na udeležence partijske šole v Cerknem. Prireditve je potekala pri spomeniku 47 padlim tečajnikom na Brdcih pri Cerknem. Slavnostni govornik na prireditvi je bil Darko Nikolovski, v programu pa so med drugimi sodelovali učenci Osnovne šole Cerkno in Osnovne šole Milojke Štrukelj Nova Gorica.

Navzoče so nagovorili tudi župan občine Cerkno Gašper Uršič, član predsedstva OZVVS Idrija - Cerkno ter častni član občine Cerkno Marijan Platiše in cerkljanski župnik Matej Kobal.

»Eden od dogodkov, ki se ne bi smel zgoditi, sodi v Cerkno in leto 1944. Najprej so nemški vojaki presenetili in med begom pobili 47 mladih partijskih tečajnikov. Potem je partizanska oblast 15 domačinov krivično obdolžila za izdajo in jih na Lajšah izvensodno pobila. Katastrofa je sedem desetletij, vse do opravičila tedanjega predsednika ZZB Janeza Stanovnika (1922–2020), grobo razdvajala Cerkljane.« (Povzetek zapisa novinarka Saše Dragoš za Primorske novice). Jože Jeram je v enem od intervjujev poudaril: »Politiki nas po nepotrebnem in preveč razdvajajo. Zgodovino, tudi narodnoosvobodilni boj, je treba prepustiti zgodovinarjem. Mi pa se moramo bolj potruditi za mir med nami in po vsem svetu.«

Vojko Carl, foto: Bojan Tavčar

Vitanje:

Na vitanjskem pokopališču je 11. februarja v organizaciji Krajevne organizacije združenja borcev za vrednote NOB Vitanje potekala slovesnost v spomin na ustreljene talce. Slovesnosti se je udeležil tudi mag. Andraž Pogorevc, župan občine Vitanje, in v svojem nagovoru poudaril, da nas ta prireditve vsako leto spomni na najtemnejše ure zgodovine ter na pomen spoštovanja žrtev druge svetovne vojne. S to slovesnostjo počastimo spomin na deset zapornikov iz celjskega Starega piskra, ki jih je nemški okupator 14. februarja 1944 ustrelil in tako poskušal preprečiti podporo odporiškega gibanju. Seveda sovražniku to ni uspelo. Grozote vojne ostajajo del zgodovine, a njihovo sporočilo je večno: nikoli več morije, nikoli več odvzema svobode tistim, ki želijo živeti v miru.

Na žalni slovesnosti v spomin na ustreljene talce so v kulturnem programu sodelovali učenci Osnovne šole Vitanje s pevskim zborom in recitatorji. Udeležili so se je občani Vitanja in praporščaki ter člani Krajevne organizacije združenja borcev za vrednote NOB Vitanje, Združenja borcev za vrednote NOB Slovenske Konjice, Območnega združenja veteranov vojne za Slovenijo Slovenske Konjice, Območnega združenja slovenskih častnikov Dravinjska dolina Slovenske Konjice.

K spominskemu obeležju na pokopališču sta venec položila župan Andraž Pogorevc in predsednik Krajevne organizacije združenja borcev za vrednote NOB Vitanje Slavko Krajnc.

Po končani slovesnosti so delegacije prisotnih položile cvetje in sveče še na kraju ustrelitve talcev ob glavni cesti Vitanje–Dolič, pri Šumeju. Vsako leto je osrednja slovesnost na pokopališču v Vitanju, saj je spominsko obeležje tik ob regionalni cesti in zaradi varnosti ne more prisostvovati večje število udeležencev. Ob tej priložnosti je spomenik pri Šumeju na pobudo Krajevne organizacije ZB Vitanje občina Vitanje tudi obnovila.

Vojko Vodovnik

Kamnik:

V Domu kulture Kamnik smo 11. februarja doživeli poseben večer, posvečen pesniku in partizanu Karlu Destovniku - Kajuhu. Skupaj s KO ZB NOB Radomlje in občino Kamnik smo pripravili projekcijo dokumentarnega filma Prislunni natanko, da čuješ glasove, ki ga je režiral in zanj napisal scenarij Peter Vrčkovnik. Posebno je večer oplemenitila prisotnost režiserja, ki se nam je pridružil in z gledalci delil zanimive vpogled v nastanek filma.

Film je privabil lepo število obiskovalcev in z zanimanjem so prisluhnili zgodbi o Kajuhu – pesniku, borcu in simbolu upora. Njegove pesmi in življenje še danes odmevajo ter nagovarjajo sodobne generacije, kar je bilo čuti tudi med občinstvom. Prireditve je imela tudi pomembno humanitarno noto. Obiskovalci so s prostovoljnimi prispevki podprli socialno ogrožene

dijake Gimnazije in srednje šole Rudolfa Maistra Kamnik. S tem smo skupaj pokazali, da lahko kultura in solidarnost hodita z roko v roki ter da imajo vrednote, ki jih je zastopal Kajuh, še danes velik pomen.

Hvala vsem, ki ste se nam pridružili in prispevali k uspehu večera tako s svojo prisotnostjo kot s svojo dobrotelstjo.

Igor Kanižar

Jatna:

Kot vsako leto smo tudi letos 13. februarja izvedli pohod v Jatno in spominsko slovesnost. Spomnili smo se 80. obletnice smrti dveh kurirjev na Partizanski postaji TV 15A manj kot tri mesece pred svobodo maja 1945.

V spomin in opomin smo se zbrali, da bi prisluhnili besedam slavnostnega govornika, župana občine Sevnice Srečka Ocvirka, ki je orisal takratno stanje in današnje dileme v svetu. S pesmijo in recitacijami smo se poklonili spominu na izdana kurirja. Hči kurirja Janeza Tovornika, ki je takrat ušel, pa nam je pripovedovala o očetovih spominih na ta dogodek.

Vanda Gorenjc, foto: Ljubo Motore

Kamnik, Cerkno:

Tudi letos kakor že vrsto let smo se člani kamniških borcev za vrednote NOB udeležili prireditve Partizanske smučine Cerkno 2025. Tekmovanja smo se udeležili Janez Jeras, Stane Podbevšek, Rajna Šiljak in Srečko Berlic. Tekma je potekala v spomin na tekmovanje pred 80 leti, ki so se ga udeležili tekmovalci iz različnih partizanskih enot.

Letošnje tekmovanje je potekalo v toplem, a meglenem vremenu, zato gre vsa pohvala organizatorjem, da so tekmovanje, na katerem je sodelovalo okrog 300 udeležencev, uspešno izpeljali. Naša ekipa je med članicami dosegla prvo mesto. Zlato medaljo je osvojila Rajna Šiljak. V moški konkurenci smo osvojili peto, sedmo in 12. mesto. Z doseženimi rezultati smo zelo zadovoljni.

Srečo Berlic

Kazlje:

V Kazljah, ki so ena izmed 13 krajevnih skupnosti v sežanski občini in kot edina imajo samo eno vas Kazlje z zaselkom Jeriši, že desetletja negujejo spomin na tragične dogodke med drugo svetovno vojno, ki so se zgodili 3. in 4. marca 1943.

Maščevanje nad nedolžnim prebivalstvom je sledilo napadu partizanov Pivške čete na dva italijanska častnika in devet vojakov na cestnem odseku med Kazljami in Štorjami. Partizani so se po akciji umaknili, v vas pa so popoldne 3. marca pred 82 leti pridrvili fašisti. Že pri Stajah, na gmajni med Štorjami in Kazljami, so ubili pastirja, sedem vaščanov so odpeljali, tri so pozneje v bližini vasi našli zverinsko mučene in ubite. Gorelo je 29 domačij, enajst jih je pogorelo do tal, gorele so hiše, štale, skednji, hrami. Živali, ki jih je ljudem uspelo odvezati in izgnati iz gorečih štal, so blodile po vasi. Vas je onemela do konca vojne, pogorišč nihče ni obnavljal, ljudje so odšli v begunstvo. Na ta dogodek nas spominja spomenik ob vhodu v vas.

Krajevna skupnost Kazlje si s predsednikom krajevnega sveta Boštjanom Miličem prizadeva, da dogodek ostane del zgodovinskega spomina in v opomin mladim, da se kaj takega ne bi ponovilo. V prostorih Krajevne in agrarne skupnosti Kazlje so tako pripravili zelo dobro obiskano slovesnost ob 82. obletnici spomina na goreče Kazlje. Ob številnih domačinih in zagovornikih vrednot narodnoosvobodilnega boja so se je udeležili tudi predstavniki domoljubnih in veteranskih organizacij in praporščaki. Slovesnost je povezovala Julija Južnič, ob domačinki dr. Ljubici Jelušič, nekdanji obrambni ministrici, sicer pa podpredsednici Zveze borcev NOB Slovenije, sta se slovesnosti udeležila tudi sežanska častna občana dr. Stanislav Renčelj in lastnik Vojaškega muzeja Tabor Lokev Srečko Rože.

»Popis vojne škode, ki je bil opravljen 6. junija 1945, je pokazal, da je glede na stanje iz junija leta 1940 v vasi Kazlje zaradi vojne umrlo šest ljudi, pogrešanih je bilo 26, ranjenih 16, v taborišča pa odpeljanih 25 vaščanov. Občina Sežana se trudi ohranjati zgodovinski spomin na trpljenje naših prednikov. Sedanje stanje in vojne po svetu ne kažejo na to, da bi se iz zgodovine kaj naučili,« je poudaril župan Andrej Sila in dejal, da kazeljska krajevna skupnost velja za eno najbolj prijaznih in prijateljskih vasi na Krasu.

V prisotnosti praporščakov je sledil kulturni programu, ki so ga oblikovali pevka in kantavtorica Marjetka Popovski s kitaro, domači harmonikar Marko Petelin in sežanski recitator Igor Rojc. Iz ust zbranih je zadonela partizanska pesem, katere petje je bilo lani vpisano v register nesnovne kulturne dediščine Slovenije. Seveda so po lepi primorski navadi uradni del prireditve končali s primorsko himno Vstajenje Primorske.

Vsi so se pridružili še spominskemu pohodu do vseh treh spomenikov, pri katerih so ob recitacijah in glasbi položili vence in se poklonili spominu na padle krajanje, žrtve fašističnega in nacističnega terorja ter talce. Na koncu so se zaustavili tudi pri spomeniku v gozdu nad Rašo, kjer sta bila po težki noči mučenja umorjena talca, brata Stanko in Franc Pupis. Organizatorji so ob koncu postregli topla čaja in zakusko.

Olga Knez

Združenje borcev za vrednote NOB Radovljica
Krajevna organizacija Bled

**vabi na koncert
v počastitev 27. aprila—dneva upora
proti okupatorju**

**Bratje, le k soncu,
svobodi**

Nastopili bodo: Partizanski pevski zbor Ljubljana,
Harmonikarski orkester GŠ Radovljica in KUD A. T. Linhart
Radovljica, harmonikašici Špela Šemrl in Milly Bogovič,
klarinetist Miran Mozetič, pevka Metka Frelih ter recitatorji OŠ
prof. dr. Josipa Plemlija in DU Bled.

Slavnostna govornica bo Nataša Sukič,
poslanka in podpredsednica Državnega zbora.

Festivna dvorana Bled
25. april 2025 ob 19. uri

Cena vstopnice 15 EUR
Prodaja Krajevne organizacije Združenja borcev za vrednote NOB Radovljica in Turistično društvo Bled

JUBILEJ

90 let
Anice Svetičič

V vasi Poljane pri Cerknem sta le dve družini imeli vlečno živino – vole. Aničin oče, Franc Jeram, Fajdlnov, je bil vodilni član krajevnega odbora Osvobodilne fronte in je vse svoje delo in premoženje posvetil narodnoosvobodilnemu boju. Z voli je prevažal ranjence, orožje in strelivo, les za gradnjo Partizanske bolniče Franje, pri gradnji katere je tudi sodeloval. Partizanom je dal sedem glav živine, redno je nosil kruh, ki ga je spekla žena, suhe hruške, kuhan fižol in zaseko partizanskim enotam v bližini. Kot premožnejša kmečka družina v vasi so redili do deset glav živine in nekaj prašičev, pridelovali so več vrst žita, veliko krompirja, fižola, zelja ipd.

Ko se je na Primorskem v začetku leta 1943 začel širiti partizanski boj, je bil z vso svojo družino vpet v pomoč temu boju. Anica je bila rojena 1935. leta kot prvi otrok v družini. Do konca vojne se je rodilo še šest otrok. Dve leti je hodila v italijansko šolo v vasi, potem pa v partizansko šolo v Cerknem. Kot najstarejši otrok je morala prevzemati naloge, ki jih danes tako mlademu otroku ne moremo pripisati. Osemletna je nosila sporočila v Cerkno, skrbeti je morala za mlajše otroke, saj je bil oče stalno na tere-

nu, mama je bila noseča z osmim otrokom, treba je bilo urediti vse v hlevu in na polju. V njihovi hiši je bilo partizansko oporišče v vasi. Vse prostore v hiši so zasedali partizani, njim je ostala le ena soba. Nad hlevom je bil prostor za mitinge, v njihovi kuhinji so kuhali za vodstvo, v svinjski kuhinji za partizane, v kozolcu je bila klavnica, v hlevu so bili partizanski konji, v izbi komanda.

Devet mesecev so bili partizani pri njih, dokler niso leta 1944 v Cerkno pridrli Nemci. Potem so hišo zasedli oni in terorizirali vaščane, požgali več hiš in iskali partizanske sledi. Partizani so jih pregnali in se po hudih bojih spet vrnili v vas. Iz tistega časa je Aničin spomin najbolj živ, saj je bila z

otroki sama v hiši, ko so partizani pripeljali ranjenega partizana Antona Klobučarja iz Prapetnega pri Tolminu. Imel je zdrobljeno spodnjo čeljust, ni mogel jesti in Anica je iz kleti prinesla cev za mošt, po kateri so partizanu dajali zdrobljeno hrano in čaj. Iz omare je vzela trakove, s katerimi je mama povijala novorojenčke, da so partizanu povili glavo, dala mu je očetovo obleko, saj je bil ves strgan, krvav in moker. Klobučar je potem odšel v bolnico Franjo in Pavlo, po vojni pa se je pri njih večkrat oglasil.

Ko je bilo konec vojne, je Anica iskala svojo pot v svet. Zaradi prevelikih stroškov ni mogla v šole, končala je nižjo gimnazijo v Cerknem in opravila knjigovodski tečaj ter se zaposlila v Zavodu za pokojninsko zavarovanje v Tolminu. Tam sta si z možem po letu 1960 zgradila hišo, rodila sta se jima tudi dva otroka. Prešla je v računovodstvo tamkajšnjega trgovskega podjetja in tam dočkala pokoj. Otroka sta študirala in z možem sta kot upokojenca še 18 let preživljala poletja kot oskrbnika planinskih koč Planinskega društva Nvala so fašisti njegovega starejšega sina Vladimirja, ki je bil profesor risanja na gimnaziji, skupaj z vsem razredom odpeljali v italijansko koncentracijsko taborišče Gonars in nato v Monigo, od koder se je Vladimir vrnil šele po kapitulaciji Italije. Mlajši sin Branko je bil zaradi študija na Hrvaškem in se je tam vključil v protifašistično gibanje. Potem ko so leta 1943 Nemci zasedli vso deželo in tudi Novo mesto, je oče Anton skupaj s hčerjo

Rok Uršič

PREJELI SMO

Rumeno cvetje na
vencih predsednice

Ko smo bili na zadnji prireditvi v Frankolovem, smo se številni spet spraševali, kaj na vencu predsednice republike počne močno izstopajoča rumena barva. Slišati je bilo, da je to barva predsednice Pirc Musarjeve. Morda pa so ji tako predlagali njeni svetovalci. Kot jaz vem, je bila ta barva uporabljena že takrat, ko nam je gospodoval Janša.

To pa je bila tedaj barva SDS. V imenu številnih članov borčevskih organizacij in drugih veteranskih združenj sprašujem, zakaj prav ta barva, ki me spominja tudi na ukrajinsko zastavo. Predstavniki veleposlaništev po Evropi polagajo vence v barvah

Republike Slovenije. Kot vem, so naše barve rdeča, bela, modra, nikakor pa ne rumena. V slovenskih barvah polagamo vence tudi veteranske organizacije.

Prilagam dve fotografiji, ki potrjujejo moje mnenje in mnenje številnih Slovencev, da ta barva ne spada med barve trobojnice ali barve slovenske zastave.

Lep pozdrav.

E. D.

(naslov hranimo v uredništvu)

P. S.

V uredništvo smo dobili številna pisma in vrsto telefonskih klicev bralcev Svobodne besede in članov Zveze borcev ter drugih veteranskih in domoljubnih organizacij. Vprašanje bomo poslali tudi v Urad predsednice republike.

V SPOMIN Anton Lamut

Partizan in partizanski učitelj

Letos mineva natanko pol stoletja, kar je bogato življenjsko pot končal Anton Lamut (1882–1975), rojen v Beli krajini, kot učitelj in nadučitelj pa je služboval v več krajih in se na koncu ustalil v Novem mestu. Med drugo svetovno vojno je bil partizan in partizanski učitelj. Umril je 9. marca 1975, star 93 let. Bil je oče znanega dolenskega akademskega slikarja Vladimirja Lamuta.

Anton Lamut se je rodil 6. januarja 1882 na Selih pri Dragatušu kot sedmi otrok revnega kmečkega gospodarja Janeza Lamuta in Marinke Gerdešič iz bližnjega Goleka. Imel je dve sestri in štiri brate, ki so vsi odšli v Ameriko; trije se nikoli več niso vrnili, najstarejši brat Janez pa si je po vrnitvi domov ustvaril družino in potomci danes nadaljujejo rod Lamutovih.

Mladi Anton je bil od vseh otrok najbistrejši in se je po osnovni šoli, ki jo je obiskoval najprej v Dragatušu in potem v Črnomlju, odločil za šolanje na gimnaziji v Novem mestu. Materini želji, da bi študiral za duhovnika, se je tiho uprl. Želel je postati gozdarski inženir, a je zbolel in imel vse življenje težave z nogo, zato se je raje odločil za učiteljski poklic. Po opravljenih šestih razredih gimnazije se je prepisal na moško učiteljsko v Ljubljani in že tako skromna podpora domačih je zato usahnila, moral se je preživljati sam, le z inštrukcijami bogatejših sošolcev. Kljub vsem zdravstvenim in finančnim težavam je leta 1906 maturiral. Na srečo je takoj dobil službo učitelja v Radečah pri Zidanem Mostu, tam pa je srečal mlado Jelko pl. Kesegi/Kösze-ghy, ki je pozneje postala njegova življenjska sopotnica in mati njegovih otrok.

Zavzemanje za malega
človeka

Naslednje Antonovo delovno mesto je bilo v Čatežu ob Savi, kjer je bil nadučitelj in nato mlad šolski upravitelj. Tam so se mu rodili trije otroci: sinova Vladimir, Branimir in hči Anica. Leta 1923 se je družina preselila v Novo mesto, kjer se je rodila še hči Darinka. Oče Anton je bil nadučitelj in je poučeval na meščanski šoli. Ker pa je bil edini hranilec družine in je moral odplačevati visoko posojilo za enodružinsko hišico, je učil še v obrtni šoli, glasbeni šoli, pa tečajnike, kaznjence v zaporu in nepismene vojaše v novomeški vojašnici. Ob vsem delu je bil vsestransko dejaven tudi zunaj šole, bil je član naprednega telovadnega društva Sokol v Novem mestu. Vedno je bil svobodomiselnega duha, zavzemal se je za malega človeka, za slovenstvo in slovanstvo. Tako je vzgojil tudi vse

svoje otroke, od katerih sta sinova še pred vojno dokončala študij v Zagrebu, hči Anica pa je študirala medicino v Ljubljani, medtem ko je mlajša Darinka bila še šolarka.

Tako je družina leta 1941 dočkala drugo svetovno vojno. Ko sta si italijanski in nemški okupator razdelila Slovenijo, želeč uničiti slovenski narod, se je oče z obema sinovoma že poleti 1941 vključil v protifašistično Osvobodilno fronto. Kmalu so fašisti njegovega starejšega sina Vladimirja, ki je bil profesor risanja na gimnaziji, skupaj z vsem razredom odpeljali v italijansko koncentracijsko taborišče Gonars in nato v Monigo, od koder se je Vladimir vrnil šele po kapitulaciji Italije. Mlajši sin Branko je bil zaradi študija na Hrvaškem in se je tam vključil v protifašistično gibanje. Potem ko so leta 1943 Nemci zasedli vso deželo in tudi Novo mesto, je oče Anton skupaj s hčerjo

Anton Lamut

Anico odšel v partizane in se pridružil XII. brigadi. Star 63 let je bil eden najstarejših slovenskih partizanov. Hči Anica je kot medicinska sestra instrumentarka sodelovala pri operacijah v partizanski bolnišnici v Kočevskem rogu, nazadnje pa je bila bolničarka v Cankarjevi brigadi; bila je zadnja ljubezen partizanskega pesnika in pisatelja Boga Flandra - Klusovega Jože, skupaj sta bila tudi v bojih pri Bosiljevu, v katerih je bil književnik smrtno ranjen.

Medtem so nacistične oblasti v Novem mestu zaplenile hišo Lamutovih in vse premoženje, ženo Jelko in mlajšo hčer Darinko pa so Nemci po izdaji skupaj z nekaj drugimi Novomeščani odpeljali v delovno taborišče v Nemčiji (v Marktl am Inn blizu Münchna). Oče Anton Lamut vsa vojna leta ni vedel za svoje, ohranilo pa se je nekaj pisem dopisovanja s hčerjo partizanko. Zaradi telesnih naporov ob bitkah in premikih brigade se mu je poslabšal osteomielitis noge, zato so ga konec

leta 1944 poslali na osvobodeno ozemlje Bele krajine, kjer se je zdravil, prevzel pa je tudi nalogo partizanskega učitelja. Najprej je učil na Goleku in nato v Rožnem Dolu na severni strani Gorjancev. Tik pred koncem vojne so ga z zavezniškim letalom z improviziranega letališča na Krasincu prepeljali na zdravljenje v Dalmacijo, kjer je dočkal osvoboditev.

Vsi so se vrnili
v prazen dom

Konec vojne je družina Lamut pričakala v sreči in veselju, saj so se v sicer prazen dom vrnili vsi. Zadnja delovna dolžnost Antona Lamuta je bila v novi državi Jugoslaviji, postal je šolski nadzornik, nato pa se je leta 1949 zaradi bolezni po polnih 42 letih dela upokojil. A še v pokoju je deloval na številnih področjih, veliko je tudi bral in pisal. V časopisih so objavili več intervjujev z njim in drugih spominskih člankov ob raznih obletnicah. Otroci so si ustvarili svoje družine, prišlo je šest vnukov. Z ženo sta dočkala 50. obletnico poroke, potem je moral preboleti izgubo starejšega sina, slikarja Vladimirja Lamuta, in ženi no bolezen in smrt. Leta 1975 se je v visoki starosti poslovil tudi sam. Počiva v družinskem grobu na pokopališču v Ločni v Novem mestu.

Vsem nam pa je v premislek in opomin pustil tole sporočilo, ki ga je napisal še kot dijak:

“Valovi življenja nas nesejo dalje, a mi moramo plavati po njih in z njimi, ali pa nas zalije, da utonemo. Človek je igra narave in življenja. Kakor se v tej igri držiš, tako to igro igraš, od tega je odvisen ves potek in konec.”

Vnukinja Vesna Tomc Lamut

Lamutovi okoli leta 1936

■ **KNJIGA** Alenka Auersperger:

Česar mi starši niso povedali

V založbi Sophia je leta 2022 izšla knjiga z naslovom Česar mi starši niso povedali, ki na 479 straneh združuje 142 krajših prispevkov dolgoletne novinarke Dokumentarnega programa TV Slovenija Alenke Auersperger. Auerspergerjeva se že več desetletij ukvarja z razkrivanjem delovanja Kočevarjev, katerih usoda je v času druge svetovne vojne povezana s slovenskimi izgnanci. V predstavitvi dela bomo osvetlili le nekaj drobcev, ki so lahko koristni pri oblikovanju politik o prihodnji usmeritvi RS ter njenem odnosu do nemško govorečih prebivalcev.

Čeprav je avtorica v predgovoru zapisala, da prvotna »tema ni bila preteklost, ampak sedanost«, z besedilom vstopi v dogajanje leta 1930, ko v uvodnih prispevkih opisuje večdnevne slovesnosti ob 600. obletnici naselitve Nemcev na Kočevskem, ki so po prvi svetovni vojni kot narodna manjšina v Jugoslaviji uživali vse pravice na vseh področjih delovanja in življenja. Slavljenje visokega jubileja naselitve pa je bilo tudi priložnost, da so se v skupnosti, v kateri некоč »ni bilo razlike med našo in vašo krvjo«, začela načrtno sejati semena večvrednosti »nemške krvi«, za kar je v naslednjih letih s svojim skrivnim delovanjem bilo najprej odgovorno graško društvo Südmark.

Zlasti po zmagi Hitlerja se je nemštvo zelo krepilo, za kar so si priza-

devala različna nemška društva od lokalne do državne ravni v Jugoslaviji, delujoča v sozvočju z najožjim Hitlerjevim štabom. Po letu 1933 je za tesen stik med Nemci v matični državi (*Reichsdeutsche*) in rojaki drugod po svetu (*Volksdeutsche*) skrbela Ljudska zveza za nemštvo v tujini, ki je vse bolj podpirala nacistično gibanje; odločilno vlogo v širjenju in utrjevanju nacistične ideologije med nemško govorečimi v tujini pa sta odigrali Hitlerjeva mladina (*Hitlerjugend*) in *Deutsche Studentenschaft*. Predvsem študentje iz Nemčije, ki so v času počitnic dalj časa bivali na Kočevskem, so kot »nacistični misijonarji« (»vandrovčki«) delovali med mladimi kočevskimi Nemci, jih ozaveščali o pomenu skupne države nemške narodnosti pod Hitlerjevim vodstvom in jih ob svetovanju o organizaciji gospodarstva tudi urili v tehniki samoorganiziranja in bojevanja. Med glavnimi »nacističnimi misijonarji«, ki so odločno nastopali zoper »nestrpe« Slovence, je vrsta imen, kot so Herbert Otterst dt, Walter Neunteufl in Volker Dick; prav zadnji je bil »nepogrešljiv« pri izgonu Slovencev iz Obsotelja.

Avtorica podrobno prikazuje različne oblike organizirane krepitve nacističnega nemštva v Jugoslaviji in na »nemškem jezikovnem otoku Kočevsko«, kjer se je izvorno protijudovska sovražnost pripadnikov »prave rase« izražala v protislaviz-

mu in protikomunizmu, nemška bojevitost pa upravičevala s potrebo po širitvi »življenjskega prostora« za »dragocen« nemški narod. O potrebnih vrlinah pravega Nemca je bralce na Kočevskem seznanjal tudi časopis *Gottscher Zeitung*. Seznanjanje z odzivi na vse bolj napadalno nemško manjšino ter s širšimi razmerami pred začetkom vojne omogočajo skrbno navedeni odlomki iz takratnega slovenskega časopisja.

Pozorno branje omogoča bralstvu, da se laže znajde v sodobnih skrčenih, lažnih in pristranskih razlagah, ki spremljajo »poskus oživljanja nemške manjšine v Sloveniji«, kar je avtorico tudi spodbudilo k nastanku te knjige.

Maca Jogan

■ **RAZSTAVA** 80. obletnica vrnitve

Vračanje komenskih izgnancev

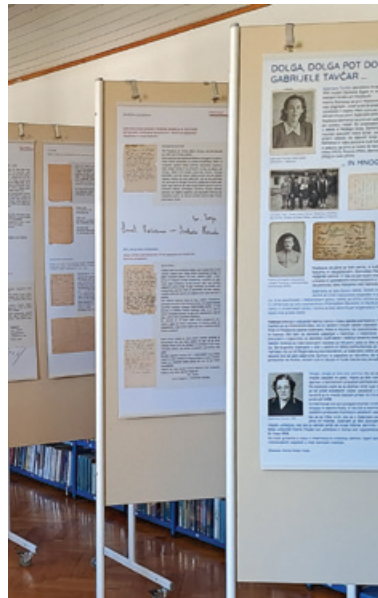
Na spominski slovesnosti ob 81. obletnici izgnanstva in begunstva in 80. obletnici vrnitve, ki jo je pripravila komenska krajevna organizacija Društva izgnancev Slovenije 1941–1945 s predsednico Sabino Godnič, so številni domačini napolnili kulturni dom v Komnu in namenili močan aplavz slavnostnemu govorniku, pisatelju in novinarju **Dušanu Jelinčiču**. V domači enoti Kosovelove knjižnice pa so odprli razstavo z naslovom »Dolga dolga pot domov Gabrijele Tavčar in mnogih drugih«. Vodja domače knjižnice **Marija Umek** je izrazila

hvaležnost in nakazala težko pot izgnancev iz Komna in okoliških vasi, ki so zmogli težko pot domov.

Predstavila je nekaj verzov pesmi z naslovom Na poti iz Nemčije, ki jih je prav na poti domov napisala Gabrijela Mržek, roj. Tavčar (1919 Ivanji Grad – 1998 Komen). »S svojima sestrama ji je od 14. aprila do 4. maja 1945 iz Regensburga uspelo priti domov. Med hojo si je v karirast zvežčič zapisovala pot, dogajanje in svoje občutke. In prav ta mali zvezek je osnova za domoznansko razstavo z naslovom »Dolga dolga pot domov Gabrijele Tavčar in mnogih drugih«. Mnogih drugih pa zato, ker so to vračanje, to pot najverjetneje doživljali kot Gabrijela,« je poudarila Umekova.

Razstava je nastala s pomočjo Gabrijeline hčere Nadje Hvala, ki mi je kot knjižničarki zaupala tako dragoceno gradivo: od pisem, pesmi do fotografij. Razstava v uvodnem delu popelje obiskovalca skozi Gabrijelino življenje pred odhodom v Coroneo, kamor je bila skupaj s svojima sestrama in sovaščankami odpeljana novembra 1944. Sledi čas, ki ga je preživela v Trstu in v Regensburgu. Osrednji del razstave so zapisi na poti domov. Na koncu se zvrstijo zapisi, ki so nastali po vrnitvi, in zemljevid poti v rodni Ivanji Grad na Krasu.

Olga Knez

■ **KNJIGA** Osebnosti

France Borko (1904–1956)

Konec minulega leta je izšla knjižica z naslovom France Borko (1904–1956) avtorja **prim. prof. dr. Gabrijela (Elka) Borka** iz Maribora. Izdala jo je Univerzitetna založba Univerze v Mariboru v zbirki Osebnosti, ki jo ureja dr. Vlasta Stavbar. Knjigo je uredila Valerija Stopar, jezikovno pregledal prof. dr. Marko Jesenšek in tehnično uredil Jan Perša, ki je poskrbel tudi za oblikovanje ovitka.

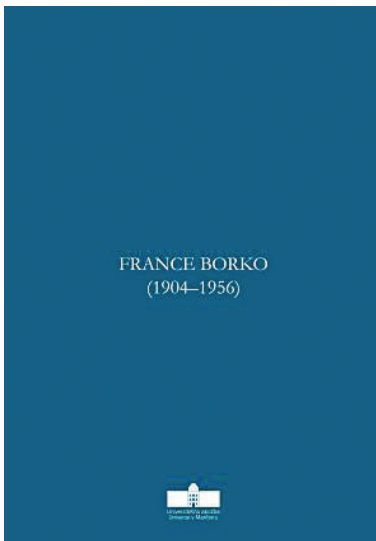
Avtor je na kratko orisal življenjsko pot svojega očeta, uglednega slavista in gimnazijskega profesorja ter pisatelja, ki je del življenja skupaj z družino med nemško okupacijo 1941–1945 preživel kot slovenski izganec v Srbiji. Ta del vsebine nam vnovič potrjuje posledice nacistične rasne politike, ki je v okviru uničenja Slovencev zavedne slovenske ljudi na veliko izganjala od domačih ognjišč. Kaj vse so tam doživeli, nam prepričljivo pripoveduje tudi ta sicer drobna knjižica, ki ima bogat domoljubni naboj in jo bogati skrbno izbrano dokumentarno gradivo iz zapuščine prof. Franceta Borka. Avtorju, izgnanemu otroku družine prof. Borka leta 1941 in povojnemu uglednemu štajerskemu zdravniku ter plodnemu publicistu, je uspelo dobro orisati očetovo življenjsko pot. Njegova knjiga je zaradi sporočilnosti dragocen prispevek za boljše razumevanje ne tako davne preteklosti, ki je na Slovenskem pustila globoke sledi.

France Borko (1904–1956) se je rodil v Obrežu pri Središču ob Dravi 29. novembra 1904. Osnovno

šolo je obiskoval v Središču ob Dravi, po končani šestletni osnovni šoli leta 1918 ga je oče vpisal v prvi razred klasične gimnazije v Mariboru. V gimnaziji je začel objavljati pesmi v glasilu mariborske katoliške mladine *Stražni ognji*. Ob koncu gimnazijskega izobraževanja so maturanti državne klasične gimnazije izdali in založili knjižico Rosna jutra in v njej je France Borko objavil dve svoji pesmi. Leta 1926 se je vpisal na Teološko fakulteto Univerze v Ljubljani. Po prvem semestru se je s Teološke fakultete prepisal na Filozofsko fakulteto, kjer je diplomiral 30. junija 1930. Nato je dobil štipendijo češkoslovaške vlade in se vpisal na praško univerzo, da bi pripravil doktorat.

V letih 1930 in 1931 je za takratno časopisje pripravljajl reportaže in podobna poročila. Potem bi moral k vojakom, pa je bil spoznan za nesposobnega. Od 1. septembra leta 1932 do 22. marca 1933 se je preživljal z delom domačega učitelja in prefekta v Dijaškem domu Maribor. 1. marca 1933 je dobil dekret za službo suplenta na Klasični gimnaziji v Mariboru in ob izboljšanju gmotnega položaja se je leta 1933 poročil z učiteljico ročnih del Lucijo Slokan. V zakonu sta se 14. novembra 1934 rodila sin, ki sta ga krstila Gabrijel, klicala pa Elček, pozneje Elko, in 18. februarja 1936 še hči Marija. 15. avgusta 1934 so ga po službeni potrebi premestili na Državno realno gimnazijo v Mariboru. 2. maja 1935 je opravil proforski izpit za slovenski jezik z jugoslovansko književnostjo in postal

redni gimnazijski profesor. Marca 1938 so ga premestili na Državno nepopolno mešano realno gimnazijo v Mariboru, na kateri je služboval vse do nemške okupacije leta 1941.

Celotno družino so iz slovenske Štajerske kmalu po aprilski okupaciji 1941 izgnali v Srbijo. »V črn kamion so nas strpali ob bajonetih in nas zakrili, kot da nas peljejo na morišče. Ker še ni bilo preko Drave železniškega mostu, smo bili prepeljani po groznem prahu in vročini zaprtih kamionov do Slovenske Bistrice in potem z vlakom v živinskih vagonih do Zagreba, kjer smo dobili večerjo, dalje smo se peljali do Slavonskega Broda in nato na jug proti Sarajevu in nato v Srbijo v mesto Arandelovac. Po dveh dneh pa v Jagodino, kjer so nas namestili v Gluhonemem domu,« se je med drugim spominjal teh časov.

Družino Borko so poslali v Prokuplje na jugu Srbije. Že v začetku septembra 1941 je postal profesor na Realni gimnaziji v Prokuplju in poučeval nemščino. Kljub redni zaposlitvi je bila plača prenizka, zato so se preživljali z odprodajo nekaj pretihotapljenih zlatnine, prav tako pa so gojili prašiče in obdelovali njivo, ki jo je posodil čuteč srbski kmet. Ta je ženi Luciji, ko ga je prosila za kosček zemlje, rekel: »Pa šta će ti parče, uzmi celu njivu.« V času izgnanstva so stanovanje Borkovih tudi večkrat pregledali, leta 1944 pa so nemške enote med umikanjem domovanje povsem uničile. Po osvoboditvi maja 1945 se je družina Borko počasi vrnila v Maribor. Podobno kot drugi prebivalci porušenega Maribor je France poleg svojega rednega dela pomagal pri obnovi. Prvi mesec je bil zaposlen na radiu Svoobodni Maribor, že drugi mesec pa so ga imenovali za delegata učiteljsišča in novembra 1946 za rednega profesorja slovenskega in ruskega jezika na učiteljsišču. Umrl je 21. januarja 1956 v Mariboru in je pokopan na Pobreškem pokopališču.

Dr. Marjan Toš

■ **SPOROČILA** Taborišča

Dachau

Osrednja spominska slovesnost ob 80. obletnici osvoboditve koncentracijskega taborišča Dachau bo v **nedeljo, 4. maja 2025**. Taboriščni odbor SID Dachau organizira 3. in 4. maja strokovno potovanje v nekdanje taborišče Dachau.

Železna vrata na vhodu v nekdanje taborišče Dachau

Ravensbrück

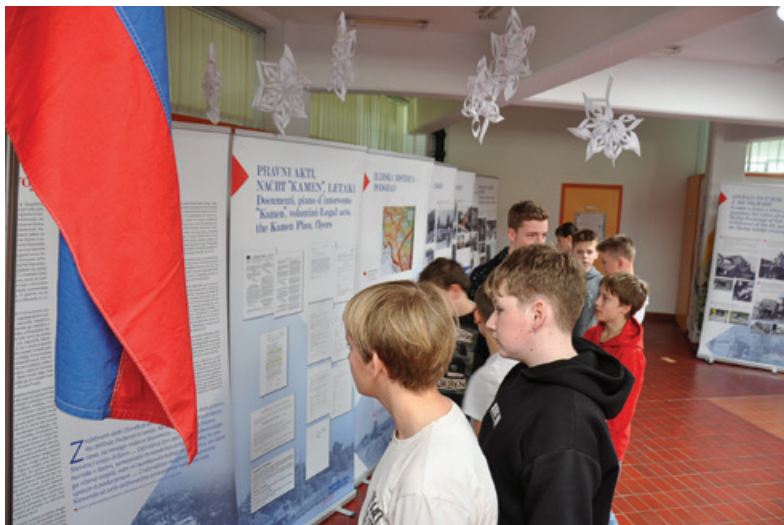
Ob 80. obletnici osvoboditve ženskega koncentracijskega taborišča Ravensbrück pripravljajo obsežen program prireditev, ki bodo potekale od 1. do 4. maja. Osrednja slovesnost bo v **nedeljo, 4. maja, ob 10. uri** na območju nekdanjega taborišča. Velika pozornost je namenjena srečanju druge in tretje generacije. Na njem bo sodelovala tudi ena izmed podpredsednic mednarodnega komiteja Vanda Straka Vrhovnik iz Slovenije. Pripravljajo vrsto okroglih miz, vodenih ogledov, odkrili pa bodo tudi nekaj novih spomenikov. Srečanja se bo udeležila tudi delegacija ZZB NOB Slovenije – Taboriščnega odbora Ravensbrück, v kateri bodo tudi potomci nekdanjih taboriščnic.

■ RAZSTAVA *Dutovlje*

Dan prej – med vojno in mirom

Potujoča razstava z naslovom »Dan prej – med vojno in mirom«, ki jo prireja Policijsko veteransko društvo Sever za Primorsko in Notranjsko (ta šteje okrog 950 članov in ga vse od leta 2001 vodi predsednik Fabio Steffe), se je 7. marca iz Kosovelove knjižnice v Sežani za dva tedna preselila v Osnovno šolo v Dutovlje. V odsotnosti ravnateljice Mirande Novak je pomočnica ravnateljice **Loredana Štemberger** pozdravila organizatorje razstave, ki so za okrog sto učencev od sedmega do devetega razreda te osnovne šole predstavili osamosvojitveno vojno za Slovenijo. Šolo obiskuje 250 učencev. Za mlade pomeni osamosvojitvena vojna leta 1991 del zgodovine, za starejše pa del njihovega življenja. Steffe, ki je tudi avtor obsežne in poučne razstave, je predstavil delovanje društva in mlade popeljal po razstavi, ki predstavlja osamosvojitvene dogodke južnoprimorskega območja v prvih dneh vojne, pogajanja in

umik Jugoslovanske ljudske armade vse do odhoda zadnjega vojaka jugoslovanske armade iz Slovenije. Poudarek je na 26. juniju 1991, ko se je začela agresija JLA na Slovenijo ter je odjeknil prvi strel, in sicer v Divači. To je bilo dan prej, kot se je 27. junija 1991 začela vojna v Sloveniji.

V Divači zdaj stoji spomenik Dan prej, ob katerem poteka tradicionalna proslava ob dnevu državnosti. Domačin **Branko Kjuder** je predstavil osamosvojitvene dogodke v Dutovljah, kjer sta z ženo Sonjo imela tajno skladišče orožja policije. O tem pričajo spominsko obeležje, ki ga je veteran-

ske društvo Sever postavilo na njuno hišo, kot tudi opisi dogodkov v njegovi avtobiografiji Jaz in moj čas. Tako Steffe kot Kjuder sta poudarila, naj mladi izvedejo intervjuje s starejšimi krajanji o življenju nekoč z željo, da se spomni zapišejo in ne gredo v pozabo. Na razstavi sta bila prisotna tudi

člana društva Sever, domačin Robert Živec, ki je pomagal pri njeni postavitvi, in nekdanji komandir sežanske policijske postaje Jože Muhič. Razstavo so si ogledali tudi starši šolarjev, domačini in zunanji obiskovalci.

Olga Knez

■ RAZSTAVA *Moč predmetov*

Muzejska zbirka predmetov iz zaporov in taborišč

V Muzeju novejšje in sodobne zgodovine je bila do 20. marca na ogled razstava predmetov iz zaporov in taborišč pod naslovom Moč predmetov. Avtorica razstave je bila dr. Monika Kokalj Kočever.

Namen razstave je bil predstaviti različne predmete, ki so jih izdelali zaporniki in taboriščniki v okupatorskih zaporih in taboriščih in jih Muzej novejšje in sodobne zgodovine Slovenije hrani v zbirki predmetov iz zaporov in taborišč. Za razstavo so bili izbrani predvsem predmeti, ki nosijo izpisana imena bodisi avtorjev ali pa oseb, katerim so bili izdelki posvečeni.

Avtorica razstave Monika Kokalj Kočever

Taboriščni predmeti pripovedujejo o svojih lastnikih in so kot osebni spominek ali intimni čustveni predmet močno orodje sporočilnosti. So del osebnih zgodb posameznikov, povezanih s prostorom oz. dogodkom. Z izpisanim imenom so se zaprti tudi tako borili proti razčlovečenju. Posedovanje osebnih predmetov je bilo strogo prepovedano, zato so vsa prizadevanja za ohranitev teh predmetov lahko razumljena kot upor in sabotaža. Hkrati so predmeti posamezniku pomenili bogastvo in zaklad, bili so izraz boja za preživetje, spomina in

Šatulja iz lepenke, prevlečena z žakljevinom. Na dnu so s svilenom nitjo uvezena imena: Nada, Petrica, Teta, Slavica, Erna, Marica, Dana, Lidija, Marija, Vida, Mimi, Marička. V zaporu Trani v južni Italiji jo je pred kapitulacijo Italije izdelala Cita Lovrenčič. (inv. št. MO 861)

Spominski notes iz rjave lepenke. Vpisana so imena, priimki in naslovi bivanja v domovini slovenskih internirank v koncentracijskem taborišču Ravensbrück v začetku aprila 1945. Notes je izdelala Marija Selan - Tence v koncentracijskem taborišču Ravensbrück, kjer je imela taboriščno številko 78.879. V notes so se vpisovale taboriščnice v začetku aprila 1945: Vera Urbančič, Angela Vidmar, Krista; Rada; Sonja Oblak, Milka; Katra Grasselli, Eva Šlibar; Mica Ivanovič, Jožica Fajdiga, Trbovlje; Erna Muser; Martina Kolar, Julka; Danica Medved, Boževičeva Slavica; Manica, Cirila; Šinkovec Marija, Marica Barl, Julči Presnik, Dana; Bolte Judita, Metka Benčina. Muzeju ga je podarila Marija Selan - Tence. (inv. št. MO 866)

upanja. Izdelki, namenjeni družinskim članom, izražajo povezanost in skrb za domače, nekateri izdelki pa nagovarjajo tudi sotrpine in s tem ponazarjajo spodbudo za preživetje. Predmeti, ki so bili odkupljeni ali donirani muzeju, so bili ustvarjeni v nemogočih življenjskih razmerah. Ne le posedovanje, tudi ustvarjanje je imelo pomembno vlogo, saj je omogočalo tudi odklon od stvarnosti. Izdelki so zaznamovani z umetniškimi hotenjem in s svojo simbolično sporočilnostjo odpirajo vprašanja, povezana z njihovimi lastniki in naslovniki, pa tudi vprašanja časa, minljivosti, vračanja in spominjanja.

V zbirki je skupno 1159 predmetov. Ti se delijo na predmete, ki so bili odvzeti taboriščnikom ob prihodu v taborišče; predmete, ki so jih ustvarili zaporniki ali taboriščniki; in predmete, ki jih je uporabljalo osebje zaporov in taborišč. Največ jih izvira iz italijanskih zaporov in taborišč.

Monika Kokalj Kočever

Kresna noč

Danes noč je – kresna noč.

Drevesa šume.

Nocoj drevesa govore:

»Beži, fant moj,

proč, daleč proč,

nocoj čudna je noč.

Morda bi ušel, fant moj,

skozi električni obroč.

Čudne reči s gode nocoj,

beži fant moj.

Nocoj na kavljih

Fantje iz Elzasa vise.

Franc Dermastja - Som

(Besedilo je nastalo junija 1944 v taborišču Natzweiler)

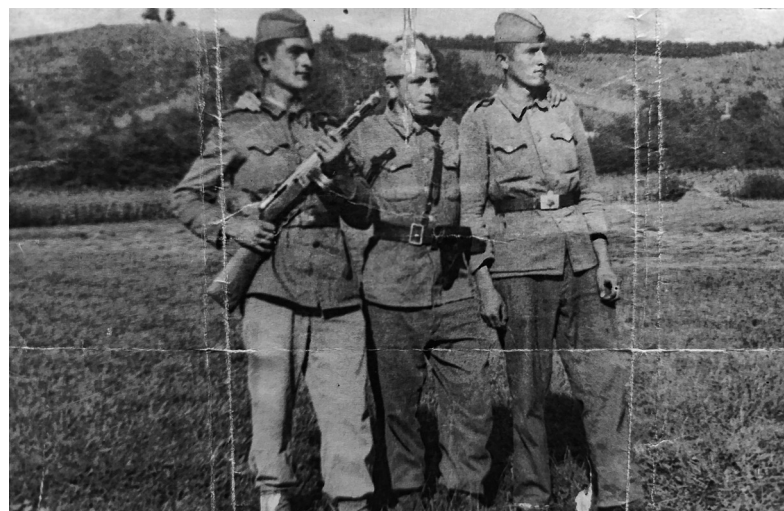
■ DOGODKI *Štore*

Partizan Janez Gradišnik

Janez Gradišnik je v štorski borcevski organizaciji še edini udeleženec narodnoosvobodilnega boja. Iskreno priznam, da smo v krajevni organizaciji na to izjemno ponosni. Lani avgusta je dopolnil častiljivih 95 let. Verjetno so pripomogli k Janezovi dolgoživosti njegova dobra volja, optimizem in glasba. Pove, da je s svojo »frajtonarico« igral na

na Svetini odlično vodil Narodno zaščito. Ima priznan status vojnega veterana.

Janez Gradišnik je obdarjen še z eno plemenito dejavnostjo: zapisal je zgodovinske dogodke iz svojega rojstnega kraja in širše okolice in je imeniten kronist. Podrobno je opisal ustanovitev 1. celjske partizanske čete in delovanje partizanskih

Gradišnikov Janez, po domače Slemenšek, kot partizan (na sliki v sredini)

več sto porokah, zabaval ljudi od blizu in daleč in se veselil življenja. Delal je v Železarni Štore, si ustvaril družino in lep dom ter deloval tudi v domači krajevni skupnosti. Pred leti je bil tudi prejemnik prestižnega občinskega priznanja, brnastega grba občine Štore.

Janez je zelo dobro poznan, saj je v svojem življenju deloval na številnih področjih. V sebi nosi nešteto darov, kot temu radi rečemo. Vrsto let je uspešno vodil štorsko borcevsko organizacijo. Vodil je dela pri organizaciji gradnje Vrunčevega doma na Svetini. Nenadomestljiv je bil pri postavljanju in vzdrževanju partizanskih spominskih obeležij iz druge svetovne vojne. Med osamosvojitveno vojno za Slovenijo je

enot do osvoboditve na svetinskem območju.

O Janezu Gradišniku je treba povedati še eno zelo pomembno zgodbo. Tiste februarске noči leta 1944 je iz Javornika kjer je bil doma, vodil do Opoke legendarno XIV. divizijo. V zaselku Straža, kjer je divizija prehodila del poti, je bila pred leti odkrita spominska plošča.

Srečko Križanec

IMELI SMO LJUDI

Jože Bonin

Na pragu pomladi nas je nepričakovano doletela novica, da se je od nas za vedno poslovil tovariš Jože Bonin. Ni še minilo tri tedne, ko smo v Centru Zalog sedeli skupaj na občnem zboru. Kot vedno je naš Jože prišel prvi med člani, saj se je vedno držal dogovorov in na sestanke ni zamujal. Bil je nasmejan in dobre volje. Ko smo prišli do zadnje točke dnevnega reda in je naš predsednik Združenja borcev za vrednote NOB KO Zalog - Spodnji Kašelj - Podgrad prebral seznam članov, ki letos praznujejo okrogle obletnice rojstnih dni, je Jože vstal in s ponosom na glas zapel napitnico Antona Corela. Vsi zbrani smo ga poslušali in občudovali njegovo energijo. Bil je kot sonce v sejni sobi: pozitiven, dobre volje, z navdušenjem je sprejemal nove zamisli za prihodnost ... Da, to je bil naš Jože.

S ponosom je povedal, da mu še leto dni manjka, ko bo tudi on praznoval okroglo obletnico. Žal je ni dočakal, mati narava je imela drugačne načrte. Spomini pa se vračajo k nasmejanemu Jožetu, ko je pripovedoval o zgodbah svojega življenja. Tudi na občnem zboru je bilo tako. Poslušali smo ga, pripovedoval je povsem stvarno. Ni olepševal trdega kmečkega življenja, ni povzdigoval boja, ki ga je bil kot partizan za svobodo slovenskega naroda. Ob koncu pripovedovanja je dejal: »Bili so lepi trenutki in bilo je zelo zelo hudo. Samo pozitiven si moral biti in stremeti k življenju brez vojne. Ko sem bil ranjen v nogo, nisem pomislil na bolečino, ampak ali bom še lahko plesal.«

Tovarišu Jožetu je uspelo. Preživel je drugo svetovno vojno. Čas po vojni je bil čas gradnje nove, svobodne domovine. Dela na kmetiji ni nikoli zmanjkalo, toda vedno je bil čas, ki si ga je Jože vzel za družbo in delo zanj. Najboljše koenje je vpregel, ko se je gradil zadružni dom v Zalogu. Kako ponosen je bil, ko se je v njem praznovalo novo leto 1948! Hudo mu je bilo, ko je stari dom odslužil, toda zavedal se je, da bo občina zgradila nov center, v katerem imamo mlajše generacije številne aktivnosti.

S ponosom je tovariš Jože poslušal načrt dejavnosti v letošnjem letu. Vesel je bil, da bomo s proslavo počastili dan upora proti okupatorju in 80. obletnico konca druge svetovne vojne. Žal tega ne bo doživel.

S ponosom se ga bomo spominjali. V našem društvu bo ostala neizmerna praznina, toda spomini bodo ostali ... Spominjali se bomo njegovega petja, pripovedovanja, predvsem pa zgleda, ki nam ga je dejal s svojim optimizmom.

ZZB za vrednote NOB KO Zalog - Sp. Kašelj - Podgrad

Drago Lombar

Mnogo prezgodaj se je zaradi zahrbtne bolezni moral posloviti znani slovenski sindikalist in naš aktivni član Drago Lombar (25. september 1954, Kamna Gorica - 17. januar 2025, Kranj). Rodil se je v delavski družini kot drugi od treh otrok, živel pa je v Kropi, kjer so kupili hišo. Obiskoval je Osnovno šolo Staneta Žagarja v Lipnici in se navduševal nad nogometom in smučarskimi skoki. Od desetega leta je tekmoval za smučarski klub Plamen iz Kroke, in to v generaciji leto starejšega Bogdana Norčiča, in tudi zmagoval.

Poklicno pot je začel kot predsednik sindikata v tovarni Peko v Trziču, nato je napredoval v predsedstvo Sindikata ljubljanske regije KNSS Neodvisnost. Med letoma 1998 in 2015 je bil predsednik Konfederacije novih sindikatov Slovenije. Člani KO ZB NOB Stane Žagar smo se od njega poslovili z zinzelenim venčkom in recitacijo. Žal je šele ob smrti dobil svoj članek na Wikipediji. Za njim bo ostal spoštljiv spomin, ki pa velike praznine ne bo mogel ublažiti.

Mira Hladnik

Stane Rant

Štiri dni pred 98. rojstnim dnevom se je poslovil naš član Stane Rant. Rodil se je 15. novembra 1926 v Davči kot drugi od petih otrok. Ko se je začela vojna, so pod hlevom zgradili bunker, v katerem so se skrivali partizani. Starejšega brata so odpeljali Nemci, oče in Stane, takrat star le 14 let, pa sta se pridružila partizanom. Nemci so požgali njihovo hišo, zato sta mati in sestra živeli pri sovaščanih. Ko je oče želel obiskati svoje drage, so ga Nemci na poti ustrelili. Stane je bil v Bohinjskem odredu, Prešernovi brigadi, tudi v tiskarni v Davči je sodeloval. Pomagal je pri prenosu ranjenec v Čabar in še bi lahko naštevali, saj je bil zelo dejaven.

Po osvoboditvi so Rantovi z lastnimi rokami zgradili svoj novi dom. Stane se je vpisal v policijsko šolo in jo uspešno končal. Nekaj let je bil policist. Dokončal je tudi šoferško šolo. Po nekaj letih službovanja na policiji je postal šofer enega takratnih funkcionarjev - ministra za težko industrijo. Spremljal ga je povsod, tudi na dopustu. Postal je inšpektor policije in to delo opravljal do upokojitve.

S. B.

Meri Furlan

Lani junija smo se poslovili od naše drage tovarišice Meri Furlan, rojene Jančar, po domače Fležarjeve Meri. Dopolnila je 97 spoštljivih let življenja. Čeprav je bilo njeno zdravje krhko, nas je novica o nenadni smrti močno presenetila. Rodila se je 23. marca 1927 materi Jerci in očetu Janezu Jančarju v Podgradu pri Ljubljani. Brezskrbno je z mlajšim bratom Ivanom odrasčala na kmetiji z velikim sadovnjakom plemenitih dreves. Bila je brhko dekle, vajeno poprijeti za vsako delo.

Prišel je čas nemške okupacije. Meri je bila zavedna mladenka, v narodnoosvobodilni boj se je vključila kot aktivistka na terenu. Ko je prišel čas študija, so jo starši napotili v gospodinjsko šolo, da bi jo pripravili za nadaljnje življenje. Uk je opravila z odliko. Pridobljeno znanje je s pridom uporabila pozneje v življenju in prenašala na mlajše rodove.

Poročila se je z Radovanom Furlanom. Ustvarila sta družinico in svoj dom. V zakonu so se jima rodili trije otroci: Jože, Marinka in Boris. Življenje je teklo v skrbi za preživetje. Mož je služboval, Meri pa je gospodinjala in vzgajala otroke. V družino je močno udarila tragedija: med služenjem vojaškega roka je umrl najmlajši sin Boris. Sin Jože in hči Marinka sta si ustvarila svojo družino in lastne domove. Čas je prinašal novo veselje in praznino so omilili vnuki in pravnuki. Po smrti moža je ostala v družinski hiši. Nemažno se je spopadla z gospodarjenjem na posestvu. Bila je samozavestna. Njen vrt in okenske police so bile ozaljšani z bogatim cvetjem domačih sort. Včlanjena je bila v Zvezo združenj borcev za vrednote NOB Zalog - Spodnji Kašelj - Podgrad, Društvo upokojencev Zalog in v Društvo moščanskih invalidov. V društvih je dejavno sodelovala.

V lastni hiši je živela vse do dne, ko je lahko skrbela sama zase, nato jo je hči vzela k sebi na svoj dom v Kašelj. V njeni oskrbi je bila eno leto. Njeno zdravstveno stanje se je slabšalo in je zahtevalo strokovno negovanje. Bila je sprejeta v Dom starejših občanov Bokalce. Dom je hitro sprejela za novo življenjsko okolje.

Meri je bila svetovljanka z velikim srcem, branik in steber med nostalgijo in sodobnostjo, zagovornica lepega in dobrega. Bistroumna je prebirala dnevno časopisje in do zadnjega dne spremljala informativni program na različnih televizijskih kanalih. Rada je razglabljala o sodobnem družbenopolitičnem dogajanju. Njena poslednja želja je bila, da bi bila pokopana ob možu in sinu. Od nje smo se poslovili na pokopališču v Polju pri Ljubljani.

ZZB za vrednote NOB Zalog - Spodnji Kašelj - Podgrad

Dorino Cantarutti - Verde

Poslovil se je partizan Dorino Cantarutti - Verde iz Manzana v Furlaniji. Bil je velik prijatelj Slovenije. Ta prijateljstva je stkal med narodnoosvobodilnim bojem, ko je konec leta 1944 s svojo enoto prišel pod poveljstvo IX. korpusa.

Rodil se je 26. februarja 1927 v kmečki družini. Kot mlad fant se je julija 1944 odločil, da se pridruži odporniškem gibanju v partizanskih enotah, ki so delovale v Furlaniji. Najprej je bil v brigadi Manin v okviru Divizije Garibaldi Natisone, ki je delovala pretežno v Beneški Sloveniji, predvsem v Nadiških dolinah, v okolici Mašer, Črnem Vrhu, Prosnidu in Robidišču. Pozneje se je pridružil brigadi Picelli. Ko so Nemci v avgustu zastražovali domačine svobodnega ozemlja Vzhodne Furlanije, je njegova enota delovala v okolici Nem, Čenebole in Torlana. Potem ko so Nemci zasedli vse do tedaj svobodno ozemlje, se je z enoto umaknil na ozemlje Slovenije pod poveljstvo IX. korpusa. Bojeval se je v okolici Bače in Šentviške gore, Blegoša in Idrije. Januarja 1945 je nekaj časa deloval v Cerknem in njegovi okolici. Vedno je bil ponosen na boje enote, ki ji je pripadal. V bojih je padlo več kot tisoč borcev enote Garibaldi Natisone.

Kot član ANPI-VZPI iz Čedada se je redno udeleževal prireditve, povezanih z odporniškim gibanjem tako v Furlaniji kot v Soški dolini in na Cerkljanskem. Bil je prijazen, odprtega srca in vsakemu je rad pripovedoval, kaj je doživljal med vojno v Sloveniji. Kot takega se ga bomo spominjali vsi, ki smo ga poznali. Za vedno bo ostal povezan z nami Slovenci.

Vojko Hobič

Dva bela goloba

*Krasen poletni dan hitro mineva,
žarki poslednji prav rahlo žarijo,
zem skozi okno ta zadnji svet dneva,
oblački po nebu se lahno podijo.*

*Tam prek večernega sinjega neba,
kvišku se dvigata bela goloba,
prizor hrepenече srce moje gleda,
tam daleč, predaleč je zlata svoboda.*

Rupko Godec - Rast

(Besedilo je nastalo 30. avgusta 1942 v sodnih zaporih v Ljubljani.)

V SLIKI IN BESEDI

Gradenc pri Žužemberku:

Na Cvilblju nad Žužemberkom je lepo urejeno spominsko obeležje v spomin več kot 2000 padlim in žrtvam druge svetovne vojne na Dolenjskem. Vendar je bila spominska slovesnost 9. marca usmerjena v naselje Gradenc pri Žužemberku, kjer se je razpletala zgodba s srečnim koncem. Prav pred 80 leti so Nemci namreč sestrelili ameriški bombnik B-17, ki se je vračal z naloge v Nemčiji. Desetčlanska posadka ameriškega letala je uspešno izskočila in vaščani Gradenca so jo rešili. S partizansko pomočjo so uspešno prišli v Belo krajino in nato v matično enoto.

V spomin na ta dogodek, ki je zaznamoval vasico, organizatorji Turistično društvo Suha Krajina, občina Žužemberk, Osnovna šola Žužemberk in Krajevna skupnost Gradenc vsako leto pripravijo slovesnost s programom in govorniki - vključno z županom občine Žužemberk in drugimi, ki obujajo spomine na ta dogodek. Tudi vojaški predstavnik ameriškega veleposlaništva ni manjkal.

Letošnji udeleženci so bili tudi ljubiteljski zbiratelji vojaških starodobnikov, predvsem džipov. Izredna gostoljubnost domačinov, ki vestno skrbijo za spominsko obeležje in okolico, predvsem pa seveda za sam spomin, je neverjetna. Še danes tudi radi pokažejo del ohranjenega letalskega krila sestreljenega aviona ter opozorijo na izdano knjigo in tesne stike med akterji, dokler so bili še živi. In bistvo srečanja so bile tudi besede govorcev o nepotrebnosti vojn in trpljenju danes.

Vsekakor taka srečanja dajo misliti in predvsem opozarjajo, da so mladost, vojna in preživetje tudi igra srečnega naključja, vendar tudi v povezavi z znanjem, pogumom in patriotizmom vseh, tako zavezniške letalske posadke, ki so se več tisoč kilometrov od doma bojevala proti nacizmu in za svobodo, kot tudi vaščanov Gradenca in partizanov, ki so na lastni zemlji dokazali, da je mogoče združeno poraziti svetovno zlo.

Miloš Šonc

Oseke:

Le dan po slovenskem kulturnem prazniku smo se člani ZB NOB Kamnik, člani drugih veteranskih in domoljubnih organizacij in krajanji Zg. Tuhinja zbrali na Osekah pod Menino planino. Namen srečanja je bil poklon spominu na 30 mladih partizanov zaledne Šlandrove brigade, ki so 8. februarja 1944 na Osekah padli v boju z nemškimi vojaki. Slovesnost je bila posvečena njihovu pogumu in žrtvi za svobodo.

Do prizorišča smo se podali peš iz različnih smeri, nekateri pa so del poti prevozili z avtomobili. Ob prihodu smo se zbrali ob tabornem ognju, ki je ustvaril toplino in občutek povezanosti med prisotnimi. Praporčaki krajevnih organizacij Zveze borcev in Policijskega veteranskega združenja Sever so svoje prapore ponosno postavili ob spomeniku, kar je slovesnosti dalo še posebno slovesen pečat. K spomeniku smo položili venec in s krajšim kulturnim programom počastili spomin na padle borce. Pesmi in besede so nas spominile na težke čase druge svetovne vojne ter na pomen poguma in tovarištva, ki sta vodila mlade partizane v boju proti fašizmu in nacizmu.

Po uradnem delu slovesnosti smo nadaljevali s tovariškim druženjem ob ognju. Prijetno razpoloženje, pogovori in spomini so nas še bolj povezali ter nam dali občutek ponosa in hvaležnosti do tistih, ki so dali svoje življenje za našo svobodo. V duhu tovarištva in spoštovanja smo sklenili prijetno druženje, ki bo ostalo v naših srcih kot poklon pogumnim borcem in vrednotam, za katere so se borili.

Igor Kanižar, foto: Srečo Berlic

NAGRADNA KRIŽANKA

Geslo križanke napišite na dopisnico in jo pošljite na naslov ZZB NOB Slovenije, Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana, s pripisom »nagrada križanka« ali pošljite na elektronski naslov: svobodna.beseda@zzb-nob.si
do 15. aprila 2025. Trem izžrebanim reševalcem bomo podarili knjigo.

Izžrebani reševalci križanke iz 112. številke časopisa Svobodna beseda

1. Ana Količ,
Lošca 41, 1360 Vrhnika
2. Branko Vasa,
Kajuhova 12, 2314 Zg. Polskava
3. Breda Plemenitaš,
Dekani 58 a, 6271 Dekani

Rešitve križanke:
UPORABNIK, PRVOBORKA, NUNCIJ, AR, ISAK, ZEVA, DK, RYSANEK, ŠKOTSKA, PENCA, MATERINSKI DAN, ORANT, ŽIČNIČARKA, HALO, MER, ELEKTOR, OBERŽAN, PREKO, KA, RIŽ, ANAMIT, PROD, ČN, ŽRD, LON, GRAD, AJDA, ABANO, RADAR, NEVRITIS, SLAVIJA, IRENA, KK, TEMNOST.

Geslo: BOJ ZA ENAKOPRAVNOST; DAN ŽENA; MATERINSKI DAN.

SVOBODNA BESEDA je glasilo ZZB za vrednote NOB Slovenije za domoljubna, socialna, gospodarska, politična, zgodovinska in kulturna vprašanja doma in po svetu. Izhaja vsak zadnji petek v mesecu.

Izdajatelj: ZZB za vrednote NOB Slovenije
Zanj: Marijan Križman, predsednik
Uredniški odbor: dr. Ivan Svetlik (predsednik), dr. Martin Premk, dr. Maca Jogan, Mitja Meršol, dr. Nevenka Troha, Črt Kanoni
Odgovorni urednik: Janez Alič
telefon: 041 686 322
elektronski naslov: svobodna.beseda@zzb-nob.si
Oblikovanje: Vid Brezočnik
Jezikovni pregled: Mirjam Furlan Lapanja

Naslov uredništva in naročnin:
ZZB za vrednote NOB Slovenija,
Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana
telefon: (01) 434-44-45; fax: (01) 434-41-17
romana.jemec@zzb-nob.si

	SVOBODNA BESEDA	PREBIVALEC TEKSASA V ZDA	NADOMESTEK STEKLA	NEKDANJI KENIJSKI TEKAČ (MIKE; IZ: TIBO)	GESLO	BRAZILSKO VELEMESTO	PODSTREŠJE	CIFRA	MAJHNA ČETA	NAŠA EVROPIZIRANJE PRIREDITEV
	GESLO									
	EKOLOŠKI SISTEM									
	BAJESLOVNA HUDOBNA ŽENSKA									
	PRIPRAVA ZA SEJANJE					BALONAR SLAVKO SORN				AVGUST ŽIGON
ANTON LAJOVIC				BOJAN ADAMIČ			KRAVICA, TELICA			
				POLMRAK						
SVOBODNA BESEDA	IGRA S KAMENČKI NA IGRALNI DESKI	VEVERIČJA MLADIČKA	METRIČNI POUKAREK	PRIPADNIKI CIONIZMA	JUŽNOAMERIŠKE KORDILJERE	ZGANA GLINA, OBSTOJNA PRI VISOKIH TEMPERATURAH DRŽAVA V JUŽNI AFRIKI		NERESNICA		
								LEV IVANOV		
EVROPSKA ALPSKA DRŽAVA						ZATRDITEV				POKRATINA V ZAHODNI SLOVENIJI
						ŽUPANČIČ OTON			SNEMANJE FILMOV	
PREBIVALEC GLAVNEGA MESTA KITAJSKE							PREBIVALECI ČIČARIJE V ISTRI		FRANCI BOŽIČ	
									ČERNE ANDREJ	
AVTO, NAMENJEN TUDI BIVANJU, KAMPER						POPRAVLJAVKA UR	REVOLUCIONAR ERNESTO GUEVARA	TANTAL PRIPADNIK OGRSKE VOJSKE	RAZJEDA, ULKUS	
									GESLO	
NIKOLAJ ERDMAN			ZNAK ZA NIKELJ							
			ZAPOR, JEČA							
JAPONSKI PISATELJ (HAKUSEKI)					NEKDANJI UGANDSKI POLITIK IN DIKTATOR AMIN	IRHASTE HLAČE			MIHA ANDREAŠ ITALIJ. POLITIK LAMBERTO	
UŽITNA GOBA Z JAMIČASTIM KLOBUKOM, MAVRAH						MESTO V JUŽNI ŠPANJI (IZ: NEJA) NICES	VERDIJEVA OPERA			SLOVENSKE ARHITEKT (MARKO)
	ZABAVNA PRIREDITEV, SHOW						BUKOV PLOD			
S ŠČETINAMI PORASLA ŽIVAL							VINKO ŽGANEC	ŠVICAR. SLIKAR (GOTTFRIED) RENIJ		
							RAFAEL NADAL			
SPOJINE S KISIKOM						USTVARJANJE				
ENOTA ZA MOČ				IVO ČARMAN		NIZOZEMSKI VIOLINIST IN DIRIGENT				

DOGODKI13. avgust 1944

80 let požiga Grmač in Katarije

Rada bi vam povedala sto stvari, ne sto, tisoč! A čas beži in briše spomine. Spomini pa so naše bogastvo. Osvetlila bi vam rada grozo tistih nesrečnih dni 13. avgusta 1944.

Minilo je 80 let od požiga Grmač in Katarije. Grozo tistega dne sem s svojimi domačimi doživljala tudi jaz tu na Grmačah, kjer še vedno živim. Osvetlila bi vam rada svoj spomin na tisti nesrečni 13. avgust.

Zelo vroča in soparna je bila noč s sobote na nedeljo. Vse je kazalo, da bo vsak čas zagrmelo in se bo ulila ploha. A vse se je umirilo. Zbudili smo se v lepo sončno jutro. Okrog osme ure je iz Zg. Prekra prihitel obveščevalec Cene Vidic in povedal, da iz Kresnic proti Verneku in Dešnu prihajajo Nemci. Njihov cilj je bil obkoliti hrib Gorešco in od tam napasti partizane, ki so bili že več dni z ranjenci nastanjeni pri kmetu Francu Kraševcu na Katariji. Nemci so bili o tem obveščeni, zato so imeli namen uničiti vsa živa bitja na tem grebenu. To smo izvedeli od domačina Srečka Rozine. Nemci so ga zajeli in moral jih je pod strogim nadzorom voditi v hrib. Ne vem, kako mu je o tej nameri uspelo obvestiti obveščevalca. Nemci so že

okrog desete ure prišli na vrh hriba in od tam opazovali dogajanje. Mi tega napada Nemcev nismo pričakovali. Jaz sem z dvema sestrama okrog 9.30 odšla v Moravče k maši. Sredi maše je v cerkev prestrašena pritekla naša sosedka in prestrašena vpila: »Francka, Grmače in Katarija so v ognju, gori je huda bitka s partizani! Nemci divjajo in pobijajo ter streljajo vsevprek!« Vsi smo prestrašeni bežali iz cerkve v skrbeh, kaj je z našimi, ki so ostali doma. Tuljenje Nemcev in živali, ki so gorele v hlevih, se je slišalo daleč naokoli. Vse je bilo v ognju, podivjani Nemci pa so divjali in vzbujali grozo.

Mene in sestro je grozno skrbelo, kaj je z mamo, ki je sama s še šestimi otroki ostala doma. Pozneje nam je v solzah povedala, da je pri hiši močno počilo nekaj gorečega, potem pa so zaregljale strojnice. Uspelo ji je kljub srditemu streljanju zbežati z otroki iz hiše. Strel iz brzostrelk so že prebijali stene hiše, ki je bila lesena. Z otroki je po zaraščenem kolovozu zbežala v gozd. Hiša je bila čisto blizu gozda in gozd je rešil njihova življenja. Mi smo na vse streljanje v nevarnosti želeli na Grmače domov. Prišli

smo že blizu Podbrda. Nemci so nas z daljnogledi z vrha Žerenka in Grmač opazili in spet se je ogenj vnel kakor v pekl. Spomnim se, da je tako pokalo, da je zemlja kar drhtela okrog nas, ko smo ležali v jarku blizu Korunove domačije. Ko se je streljanje malo umirilo, smo zbežali v gozd nad Češnjico in tam prežive-li deževno noč. Po dveh dneh groze smo se z mamo našli.

Čeprav smo bili brez doma in brez vsega, smo bili veseli, da smo živi. Bili smo lačni, prestrašeni in izmučeni. Ljudje so se bali naše bližine. Dali so nam hrano in prosili, naj gremo v skrivališče drugam. Mi smo zavetje v hudi sili pred dežjem našli v skalni votlini nad Grmačami. Ker so Nemci predvidevali našo stisko, so pogosto preverjali območje, da bi nas našli. Nemci so imeli zaledje v Moravčah in Kresnicah. Sedem tednov smo taval po gozdu, spali smo pod milim nebom. Ujeli pa so pri Močilnikarjevih dva partizana in ju pod hišo blizu vodnjaka ustrelili.

Končno smo dobili stanovanje v zapuščeni hiši Okolnovih na Kovačiji.

Slavka Srenjšček

80 let
osvoboditve

Hvalnica miru

Proslava Združenja borcev za vrednote NOB Trebnje ter občin Mirna, Mokronog -Trebelno, Šentrupert in Trebnje ob 80. obletnici osvoboditve

V petek, 25. aprila 2025, ob 15. uri

Kulturni dom Mokronog

Slavnostna govornica:
Urška Klakočar Zupančič,
predsednica Državnega zbora Republike Slovenije

Povezovanje:
Tomaž Simetinger

Kulturni program:
Otroški pevski zbor OŠ Mokronog z zborovodkinjo Tamaro Žnidaršič,
Lara Jankovič in Drugi vagon

Organizatorja: Združenje borcev za vrednote NOB Trebnje in Javni sklad RS za kulturne dejavnosti, Območna izpostava Trebnje
Prireditve so podprle občine Mirna, Mokronog - Trebelno, Šentrupert in Trebnje.

Matjaževa vojska – 1 del

Dr. Martin Premk

Zanimivo je, da tisti, ki imajo polna usta »povojnih zločinov« ter prisegajo na resnico in pravico, nikoli ne omenjajo Matjaževe vojske, »križarjev« ali kakih drugih povojnih oboroženih skupin, ki so v Sloveniji delovale še nekaj let po končani drugi svetovni vojni. Sicer so bile povojne oborožene skupine značilne tudi za preostalo Jugoslavijo, obstajale pa so tudi drugod po Evropi. Prve oborožene skupine v Jugoslaviji so se pojavile že ob osvoboditvi Srbije jeseni 1944, ko so se četniki pod nemško zaščito umaknili proti zahodu v druge dele Jugoslavije, glavnina četnikov v Bosno. Od tam so v Srbijo začeli pošiljati različne diverzantske skupine, ki so napadale

janj. Križarske skupine so leta 1948 v operaciji »10. april« hoteli povezati v organizacijo z enotnim vodstvom iz tujine, soglasje k tej operaciji je dal tudi Ante Pavelić. Poskus je bil razbit v protioperaciji UDV »Gvardijan«, v kateri so polovili nekaj deset križarjev in vohunov. Ujetim križarjem so sodili na velikem javnem procesu v Zagrebu. Križarske skupine so organizirali tudi hrvaški duhovniki v Vatikanu, vodilno vlogo pri tem je imel dr. Krunoslav Draganić. Po podatkih ameriških obveščevalnih služb jim je denar in zlato za plačevanje operacij iz Švice prevažal ljubljanski škof Gregorij Rožman. Po informbirojevskem sporu je delovanje križarjev prenehalo, zadnja ustaška teroristična skupina pa je v Jugoslavijo prišla leta 1972.

poveljnika Miroljuba Stamenkovića prebijali proti Avstriji, drugi so se reševali vsak po svoje. Nekateri so odšli domov in se poskrili, nekateri pa so ostali v skupinah, ki so čakale na prihod angleške vojske ali začetek nove vojne med Sovjetsko zvezo in zahodnimi zavezniki. Te skupine so se večinoma skrivale in niso bile napadalne.

S svojo skupino je tako v okolici Šentruperta in Tržišča krožil domobranski nadporočnik Miha Benedičič. Njegova skupina naj bi sčasoma razpadla, avgusta pa se mu je pridružil domobranski poročnik Franc Guštin. Skupaj sta se potem zadrževala v okolici Mokrega Polja. Franca Guština je nato novembra 1945 blizu Mokrega Polja ujela OZNA, Miha Benedičič pa je s pomočjo la-

no, šele dolgo po vojni so ga izsledili v Kanadi.

Ob hrvaški meji na Gorjancih in v Beli krajini pa je delovalo še več ustaških skupin, ki so vdirale tudi na slovensko ozemlje. Med hrvaškimi partizanskimi enotami in večjo skupino ustašev se je avgusta 1945 na hrvaški strani Trdinovega vrha vnela celo večja bitka, v kateri naj bi bilo ubitih več deset ustaških vojakov. Dve večji oboroženi skupini sta se poleti 1945 zadrževali na Štajerskem: skupina partizanskega dezertarja Štefana Urha - Poklača na Paškem Kozjaku in skupina častnika *wehrmannschafta* Aloisa Brudremana na Pohorju. Obe skupini sta se zapletli v več spopadov z Jugoslovansko armado in sta se do jeseni 1945 umaknili v Avstrijo.

Matjažev glas – glasilo slovenskega protikomunističnega gibanja iz marca 1948.

Banditi Franc Čeh, Ferdinand Kopnik, Jakob Helbing, Anton Bratuša, Franc Arnuš, Alojzij Perko, Konrad Hojnik, Jože Levičnik in Rudolf Lilič – del obtožencev pred vojaškim sodiščem v Ljubljani.

vojake in pripravljale upore proti novi oblasti, šolale in vodile pa so jih nemške obveščevalne službe. Ob dokončnem umiku Nemcev iz Jugoslavije je tudi Draža Mihailović s svojo skupino četnikov odšel proti Srbiji. Do tja se mu je po neenah spopadih uspelo prebiti le z majhnim številom vojakov. Prav gotovo tja ni odšel, da bi s svojo skupnico sam premagal polmilijonsko Jugoslovansko armado, ampak v pričakovanju tujega napada ali državljanske vojne. Zato ga je OZNA hotela hitro uloviti, po večmesečnih prizadevanjih je bil marca 1946 s pomočjo Nikole Kalabića ujet v okolici Priboja. Na velikem javnem sojenju v Beogradu je bil nato obsojen na smrt. Tudi v naslednjih letih po vojni je v Srbiji delovalo še več četniških skupin, januarja 1949 pa je ameriška CIA iz letal odvrгла na Srbijo skupino četnikov, ki so jih kmalu polovili. Takrat je ameriški veleposlanik v Beogradu brzojavil ameriškemu zunanjemu ministrstvu, da morajo zaradi spremenjenih odnosov med Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo prenehati pošiljati takšne skupine.

Križarji

Na Hrvaškem pa so po vojni delovali križarji. Na začetku so bili to predvsem nekdanji ustaši, ki se ob porazu Nemčije niso umaknili, pozneje so križarske skupine začele prihajati iz tujine. Zaradi podpiranja križarstva in obiskov ustaškega poveljnika Eriha Lisasa v zagrebški nadškofiji jeseni 1945 je bil obsojen tudi zagrebški nadškof Alojzij Stepinac, ki mu na velikem javnem procesu niso sodili samo zaradi medvojnih de-

Takoj po vojni so močne oborožene skupine albanskih »balistov« napadale po Kosovu, kjer je še do leta 1947 divjala prava vojna. Vzrok za boje med Jugoslovansko armado in albanskimi uporniki so bila mednacionalna nasprotja in še napol fevdalne razmere, ki so takrat vladale na Kosovu.

Sicer je v Jugoslaviji takoj po koncu vojne poleti 1945 krožilo okoli 11.000 različnih odpadnikov, to število se je do konca leta 1945 prepolovilo, do petdesetih let jih je ostalo še nekaj deset. Zadnji četniki so se predali ali bili ujeti konec petdesetih let. V boju proti raznim oboroženim skupinam pa je od leta 1945 do 1953 padlo nekaj več kot 1100 vojakov in častnikov.

Vojna v Jugoslaviji se je končala v Sloveniji. Ker se je čez Slovenijo umikala nemška vojska z vsemi svojimi kvizlinškimi vojskami, so po Sloveniji še vse poletje 1945 krožile skupine četnikov, ustašev, pobeglih nemških ujetnikov in drugih tujih vojakov. Ob umiku Nemcev iz Slovenije pa so se skupaj z nemško vojsko umikali tudi domobranci: Slovensko domobranstvo iz Dolenjske in Notranjske proti Avstriji, gorenski domobranci tudi proti Avstriji in primorski domobranci proti Italiji. V zmedu se je predvsem iz najštevilnejšega Slovenskega domobranstva ločilo več vojakov, ki so se v skupinah ali sami začeli skrivati okoli svojih domov, največ okoli Novega mesta, kjer so tamkajšnje domobranske čete zamudile z umikom, zato je tam ostalo skoraj 2000 domobrancev. Nekateri so se pod vodstvom

zaristov in prek samostana na Taboru v Ljubljani pobegnil v Avstrijo. V Gorjancih naj bi se s svojo skupino zadrževal domobranski poročnik Demetrijs Veble, pred vojno odvetnik v Novem mestu. Njegova skupina naj bi čez poletje razpadla, sam pa je bil septembra 1945 že opažen v Avstriji.

Črnotorci in domobranci

Na Notranjskem sta se s skupino nekdanjih domobrancev v okolici svojih domov skrivala medvojna črnotorca iz Velikih Lašč Ivan Kožar in Vinko Levstik. Vinko Levstik se je tej skupini pridružil, ko je na Štajerskem ušel iz transporta vrnjenih domobrancev in od tam prišel v okolico svojega doma. Ta Kožar-Levstikova skupina, ki so jo opisovali kot zelo krvoločno, je 31. julija 1945 na cesti med Sodražico in Loškim Potokom v zasedi pričakala in ubila dva partizana domačina. Zato je OZNA z javno ustrelitvijo kaznovala dva domačina, za katera so domnevali, da podpirata to skupino. Ustreljena sta bila na istem mestu, kot sta bila ubita partizana. Ivan Kožar in Vinko Levstik sta se do zime 1945 umaknili v Italijo, Vinka Levstika so v okolici domačega kraja opažali tudi v letih 1946 in 47. V Suhi krajini se je poleti 1945 s svojo skupino zadrževal tudi četniški poveljnik in partizanski dezertar Janez Marn - Črtomir Mrak. S svojo skupino je skušal predvsem organizirati skrivače in kurirske poti do tujine, nato se je jeseni 1945 za njim izgubila sled. Po nekaterih podatkih je padel v boju, vendar je očitno odšel v tui-

Do konca leta 1945 v Sloveniji ni bilo več večjih skupin, ki bi tu ostale po umiku nemške vojske. Večina jih je razpadla, se umaknila v Avstrijo, se predala ali bila ulovljena. Veliko nekdanjih vojakov se je predalo po amnestiji avgusta 1945, ki je predvidevala pomilostitev za vse vojake, če se prostovoljno predajo v mesecu dni. V Sloveniji so julija 1945 zabeležili še okoli 600 oboroženih ljudi, ki so se skrivali pred oblastjo, do konca leta se je to število zmanjšalo na nekaj deset ljudi, predvsem posameznih »skrivačev«. Nekateri so se skrivali še nekaj let po vojni, zadnji skriti domobranski vojak je bil odkrit celo leta 1978.

Najbolj znane povojne oborožene skupine so se imenoval Matjaževa vojska. Ime so dobile po mitu o kralju Matjažu, ki se bo zbudil in prišel rešit trpeče ljudstvo izpod »komunizma«. Uradno so se skupine Matjaževe vojske imenoval Slovenska armija Vojske kraljevine Jugoslavije. Njihovo delovanje se je začelo septembra 1945, ko se je v Salzburgu dokončno oblikoval Nacionalni komite Kraljevine Jugoslavije, ki je bil formalno podrejen Centralnemu NKKJ v Rimu oziroma kralju Petru II. Karadordeviću. Pri NKKJ v Salzburgu je deloval Glavni obveščevalni center (GOC) kraljeve vojske, njegovo vodenje pa je jeseni 1945 prevzel polkovnik Andrej Glušič, ki je bil med vojno četniški poveljnik v Sloveniji, leta 1944 pa so ga Nemci aretirali in poslali v Dachau. Polkovnik Andrej Glušič je bil tudi v stikih z Narodnim odborom za Slovenijo v Rimu in njegovim predsednikom dr. Miho Krekom. Glavni OC je v letih

od 1945 do 1949 vodil delo svojih podrejenih obveščevalnih centrov ob meji s Slovenijo. V Gradcu je deloval OC 400, ki ga je najprej vodil Miloš Glišič, nato dr. Karel Kornhauser in za njim Jože Saje. V Celovcu sta delovala OC 101, ki ga je vodil Ivan Drčar, in OC 501, ki ga je vodil Franc Grum. V Trstu je deloval OC 305, ki ga je vodil Dušan Lajovic, in v Gorici OC 505, ki sta ga vodila Anton Kostnapfel in Mirko Lojk. Delovanje glavnega in tudi drugih obveščevalnih centrov so dovoljevali in podpirali Američani in Angleži oziroma njihove obveščevalne službe. Obveščevalni centri so poskušali uresničiti naslednje cilje:

- vzpostaviti kurirske in vohunske vezi ter organizirati obveščevalne centre v Sloveniji in Jugoslaviji;
- organizirati mrežo ilegalnih oboroženih skupin oziroma udarnih grup in odredov;
- organizirati ilegalno mrežo nasprotnikov oblasti oziroma ilegalnih krajevnih odborov.

Oborožene skupine so imenovali Matjaževa vojska, mrežo ilegalnih odborov Matjaževi odbori, celotna mreža nasprotnikov oblasti pa je dobila ime Matjažev pokret. Sprva je najmočnejše deloval OC 400 v Gradcu, ki ga je vodil četnik Miloš Glišič. Deloval je predvsem na Štajerskem, posebno pa v Slovenskih goricah in Prekmurju, kjer je bila partizanska oblast tako kot med vojno tudi po vojni zelo šibka. Prvo večjo skupino je organiziral Jože Skamljič, pravnik iz Benedikta v Slovenskih goricah. Skupino je ustanovil v dogovoru z obveščevalnim centrom v Gradcu. Skupina je začela delovati spomladi 1946 in je v Slovenskih Goricah in Prekmurju izvedla vrsto napadov. Oborožene skupine in mrežo odborov je prišel ustanavljati tudi sam Miloš Glišič, ki je iz Slovenskih Goric odšel v Beograd iskat zvezo z Dražo Mihailovićem. Tam je bil aretiran in na procesu proti Draži Mihailoviću obsojen na smrt. Oporišče Skamljičeve skupine so odkrili v vasi Osek in ga napadli aprila 1946. V spopadu je bilo več mrtvih, Jože Skamljič je pobegnil in so ga aretirali dva meseca pozneje, ko se je skrival v cerkvi pri Sv. Treh Kraljih pri Benediktu. Proti Jožetu Skamljiču in podpornikom je bilo v Mariboru organiziranih več sodnih procesov. Na njih so sodili tudi pripadnikom mreže, ki jo je v Mariboru in okolici organiziral četniški oficir Miodrag Mihailović - Bule. **(nadaljevanje v prihodnji številki)**